

Jaargang 26 Nr. 104
December 2017 /
Januari 2018



GROENE BLAD

Onafhankelijk Liberaal-Katholiek Kwartaalblad vanuit de Walfriedparochie Groningen

In dit nummer: *Pagina*

Actief dit kwartaal	5-6
Het rapport en de brief	6-9
Markant	4
Catholica	10-11
Mattheus in de synagoge	12-13
Profiel	16-17
Vrouw en vernieuwing	14-15
De eigen stem van de schilder	⇒ 18-19
Theresia	20-21
Malle Kerk	22
Gedicht	24





REDACTIONEEL



We hear you!

Dwarrelt er sneeuw in de stilte van de nacht en is morgen de wereld wit als wij wakker worden?

Wie weet. Het wekt in ons een gevoel van verrassing, verwondering, de vreugde om het onverwachte, ongerepte. Zó het nieuwe jaar binnen gaan, dat kan en dat mag.

Een nieuw begin komt altijd bovenop wat was, wie we al waren, zelf — en met en voor elkaar. Het is goed zo, we komen niet uit de leegte, we zijn gegroeid, geworden. Schuchter, in bloesem en bloei, lachend, zingend, struikelend, haperend. Zo zal het gaan. U, jij, ik. Elk met onze eigen stem.

Realiteit

Soms horen we als redactie iets van u of jou. Een adreswijziging is in z'n soort even welkom en net zo nuttig als een reactie op een artikel.

Er is één 'categorie' lezers voor wie ik graag een keer apart aandacht vraag. In grote bewondering en met groot respect.

Een trouwe lezeres die met ernstige gezondheidsproblemen kampt en daarvoor regelmatig intensieve be-

handelingen ondergaat. Zij laat via email weten in welk herstellingsoord zij de komende maanden bivakkeert, zodat we daar ons blad kunnen bezorgen.

Een andere vaste lezeres geeft via haar dochter door dat ze naar een hospitaal overgaat, maar het nieuwe nummer graag wil ontvangen.

In de zomer regelt een zoon dat zijn vader, ook na de overgang naar een 'woonzorgcentrum' buiten de stad, het volgende nummer daar krijgt. Onlangs nam hij opnieuw contact op met verdrietiger nieuws. Vaders geestelijke toestand was dermate achteruit gegaan dat hij niet meer in staat is kennis te nemen van de inhoud van het *Groene Blad*. Aan zijn logische verzoek om het niet meer toe te sturen, voegt de zoon nog toe: Ik dank jullie mede namens mijn vader voor de jaren dat hij het door jullie inzet wél heeft kunnen lezen.

Van zulke berichten en zinnestukjes worden we stil. Het is de realiteit van ons aller leven en dat is OK.

Stem

We hear you!, zeggen we in Amerika, en dat betekent niet zomaar dat we met onze oren horen wat je zegt. Maar dat we snappen wat je eigenlijk wilt zeggen, wat je bedoelt. Bijvoorbeeld: dat je dan wel krakkemikkig wordt of weet dat je gaat sterven,

maar dat je bij je volle verstand blijft kiezen voor een 'geloof' dat niet steunt op dogma's, zich niet omgeeft met een geur van heiligheid, maar dat uitgaat van een beter begrip van de oude teksten over de jodenman uit Nazareth en de verbondstraditie waartoe hij behoorde.

Als dat jullie stem is, laat-ie dan zo een keer opklinken uit deze lettertjes op papier, ook in de stilte van die nacht dat het sneeuwen zal.

Zalig kerstmis.

Wat tref je aan in dit nummer?

Onze special over wat er in eigen huis gebeurt (pp. 5-9).

We schrijven over een deur die verder open gaat.

Over een eerste stap naar een moderner wereld die niet onze vijand is.

Over twee moedige, onafhankelijke vrouwen uit een ver verleden.

Over een schilder die de zwarte ruiter durft aan te klagen en onze hoop op betere tijden levend houdt. Overschilderen, wégschilderen is zinloos.

De gein en het gedicht kunnen we niet missen.

Veel leesplezier.

Namens de redactie,

Martin Nieboer
(hoofdredacteur)





Colofon

't Groene Blad
Onafhankelijk liberaal-katholiek
kwartaalblad vanuit de
Walfriedgemeenschap Groningen

26^e jaargang nr. 104
— December 2017 / januari 2018
Vrijwillige bijdrage graag op giro
NL04 INGB 0001 2688 05
t.n.v. Stichting Vrienden van de
Emmaus, Groningen
o.v.v. GROENE BLAD

Redactieadres:
Isebrandtsheerd 51, 9737 LH
Groningen, tel. 050 541 1985
E-mail: groeneblad@gmail.com

Redactie:
Frans de Smit, Ineke Siersema, Hiltje
van Gijssel, Anita van Nimwegen,
Mark Brugmans, Martin Nieboer
(eindredactie)
Fotografie: Bob Bouchier
Layout: Martin Nieboer

De redactie staat open voor suggesties
en tips omtrent bij ons blad passende
onderwerpen. Voor actuele berichten
(bijv. mededelingen / oproepen voor
activiteiten) verwijzen we naar de
bladen *Rotonde* en *Vierkant* of de
website.

Ons eerstvolgende nummer
verschijnt iets vóór Pasen 2018
Kopijdatum 15 februari 2018



Walfried

'Walfried' betekent 'kracht door
vrede'. Dus niet: vrede door kracht!
Zo'n naam spreekt ons aan, het is de
wereld omgekeerd.

Walfried (± 1000 n. Chr.) liep elke
dag naar Groningen om in de Sint
Maartenkerk te bidden. Hij probeer-
de waarden als vergeven, verzoenen,
vriendschap door te geven. Vikingen
hebben hem en zijn zoon gedood.
Hij wordt afgebeeld als iemand die
een schop in de grond steekt. Pastor
Jan Oosterwegel (†) heeft speciaal
voor onze gemeenschap een stempel
ontworpen.

WALFRIEDRAAD

Vrijwilligers gezocht — Wat zou jouw bijdrage kunnen zijn?



Trees Brugmans: 'Wie neemt het stokje over?!'

Eind jaren '90
werd de Pastorale
Zorggroep (PZG) opgericht, waarin
coördinatoren plaats namen voor dia-
conie, liturgie, catechese, oecumene
en voor andere culturen. Pastor Dirk
ten Dam behartigde de pastorale za-
ken.

Catechese

Mijn werkveld was de catechese, die
bestond uit de volgende groepen:

- kindernevendienst,
- kindercatechese,
- jongerencatechese
- voorbereiding 1^e h. communie
- voorbereiding vormsel.

Het aantal kinderen dat meedoet met
onze 1^e communiegroep blijft redelijk
op peil, maar ze stromen te weinig
door naar de kindercatechese. En dat
heeft op termijn ook gevolgen voor
de doorstroming naar de jongerenca-
techese. Gelukkig hebben we daarbij
nu een sterke groep jongeren.

En voor alle groepen zijn er op dit
moment prima vrijwilligers.

Jaarthema

Eén keer per jaar, nl. op de Startzon-
dag (in september), laten alle cateche-
segroepen zien wat ze in het nieuwe
seizoen gaan doen.

De jongeren sluiten 'hun' jaar in juni
af met een eigen viering, samen met
hun begeleiders en de pastor. Ze ver-
tellen over hun jaarthema, verzorgen
zelf de muziek en maken de gebeden.
Deze vieringen worden erg gewaar-
deerd binnen onze geloofsgemeen-
schap.

Na de oprichting van de Hildegardpa-
rochie is de PZG opgeheven en zijn
de verschillende werkvelden opge-

gaan in de Walfriedraad, waarvoor
we nieuwe, jongere vrijwilligers heb-
ben gevonden.

Jouw bijdrage

Behalve in de raad is er ook op ande-
re terreinen ruimte voor méér vrijwil-
ligers. We denken aan mensen die tot
nu toe nog niet actief zijn maar dat
best zouden willen én kunnen.

Om een voorbeeld te noemen: na 20
jaar zit mijn tijd bij de Walfriedraad
erop. Daarom zoeken we ook voor
die goed lopende groep catechesevrij-
willigers een nieuwe coördinator.
Wie wil dat doen?

Onze Walfriedgemeenschap hebben
we in vele tientallen jaren opge-
bouwd. Wie neemt het stokje over?
Wat zou jij of u kunnen bijdragen?

Neem gerust contact met ons op, ook
als je eerst wat meer informatie wilt
hebben.

Trees Brugmans

050-541.3025
treesbrugmans@live.nl




**MARK
A
N
T**

Olympisch zwemkampioen Maarten van der Weijden over prestaties of spelletje

Waar ben je tevreden over?

Een tijdje terug was ik aanwezig bij een lezing van Maarten van der Weijden. U kent hem vast wel, hij won in 2008 de gouden medaille op de Olympische spelen in Beijing, op de 10 kilometer zwemmen voor heren. Deze prestatie was des te indrukwekkender, omdat hij een aantal jaren daarvoor kanker had gekregen en daar gelukkig van is genezen.

Maarten vertelt niet alleen over zijn race in Beijing maar vooral over de periode ervoor. Hoe hij ziek werd, jarenlang heeft getraind en de hele specifieke voorbereiding voor dat ene moment. Toen hem gevraagd werd hoe hij terug zou kijken op zijn carrière als topsporter indien hij die medaille niet zou hebben gewonnen, kwam hij echter met een verrassende uitspraak.

Ontdekking

Hij vertelde dat hij in die periode twee soorten mensen heeft leren kennen.

De eersten waren mensen die sterk gedreven waren om een prestatie neer te zetten. Ze hadden daar alles voor over, maar dan moest die prestatie er wel komen.

De tweede soort, zo identificeerde Maarten hen, waren mensen die 'van

het spelletje genoten'. Die bezig waren met iets wat ze leuk vonden. De beloning met een medaille of promotie was voor deze mensen meer een kers op de taart.

Zo, vertelde Maarten, zat hij er ook in. Hij genoot van de intense trainingen, het specifiek met één doel bezig zijn en de *drive* om het beste uit zichzelf te halen. Maar dan wel echt het beste natuurlijk. Hij redeneerde 'Als ik met recht kan zeggen dat ik het beste uit mezelf heb gehaald, dan kan ik daar alleen maar tevreden mee zijn. Ik heb geen invloed op hoe goed een ander is namelijk.'

Eenvoud

Dat is wel een deel wat me heel erg heeft geraakt. Vooral om de eenvoud erachter. Wat hij zegt is namelijk het volgende: het heeft geen zin om naar een ander te kijken en daar excuses voor mezelf of voor anderen uit te halen. Laat ik naar mezelf kijken en zien hoe ver ik kom.

Leren van anderen

Wat hij daarnaast deed, was wel kijken of hij van anderen kon leren. Welke ervaringen van vreemden of bekenden kunnen me helpen in mijn streven om beter te worden dan ik ooit ben geweest?

Nu hoor ik u denken 'Wat zou ik als lezer van ons Groene Blad van een sporter kunnen leren? Waarom schrijf je ons erover?' Nou eigenlijk vooral omdat het niet alleen voor sporters opgaat. Voor wie onder ons gelooft in het hiernamaals, u wilt vast graag ooit daarin worden opgenomen. En bij een 'aardser' variant hoopt u met uw prestatie of gedrag misschien vooral erkenning te krijgen als een goed christen.

Is dat de beloning waar we het voor doen? Of kiezen we ervoor om gewoon een goed mens te zijn voor ons zelf, onze naasten en voor vreemden? Worden we blij van het uitvoeren van de opdrachten die in de Tien Geboden staan? Of voeren we ze uit, omdat dan de beloning aan het einde verzekerd is? En is die dan wel verzekerd?

Kerst komt er weer aan. Laten we beginnen met delen, maakt niet uit wat. Deel vreugde en gezelschap. Deel pijn en verdriet. Wees aardig voor elkaar en help mensen die het nodig hebben. Ondersteun en laat jezelf ondersteunen. Maar doe het vooral, omdat je het graag doet. Dan heb je er je hele leven plezier van! En jij niet alleen.

Zalig kerstfeest,

Mark Brugmans

PAROCHIE NIEUWS**Peter Driessen (Walfriedraad):****‘Wij willen de Emmaus en onze gemeenschap niet kwijt!’****Thuis**

Waarom ik hier graag naar de kerk ga? Natuurlijk komt dat, omdat de pastor van de Emmauskerk Dirk ten Dam (2014†) mij heel erg aansprak. Hij was een herder. Ik ben in de jaren daarvoor grotendeels niet naar de kerk geweest. Ik ben met Lucia getrouwd, ik ben rooms-katholiek en zij is gereformeerd. Zodoende zijn we toch weer meer bij de kerk beland. Bovendien woonden we hier vlakbij, aan de Valreep hierachter.



Lucia en ik zijn afwisselend naar protestantse kerkdiensten en naar katholieke vieringen gegaan. Gewoon om indrukken op te doen. Gaandeweg leerden we steeds meer mensen kennen. We voelden ons hier thuis. Met name ook in de oecumenische diensten op de 1^e zondag van de maand. We zijn zo ‘de kerk in gegroeid.’ Praktisch: het late tijdstip dat onze vieringen beginnen (11.15 u.) kwam ons wel goed uit. Op zondagochtenden hadden we dan net iets meer tijd. Ik hielp ook mee bij het organiseren van parochiefeesten, rommelmarkten, kindernevendiensten – en samen deden Lucia en ik de crèche voor beide kerken; ik geloof dat zij nóg op de lijst staat.

Raad

Toen de vraag kwam of ik in de locatieraad wilde gaan zitten, stond ik daar wel voor open. Maar het moest tegelijk ook niet te veel tijd kosten. Behalve voor de kerk doe ik ook nog meer vrijwilligerswerk. Ik help graag mensen. Zo zat ik tot vorig jaar in de ouderraad van basisschool ‘t Kompas, hoewel mijn kinderen allang van school af zijn. Voor hen regelde ik o.a. deelname aan de avondvierdaagse.

Als ‘gewoon’ lid van de Walfriedraad heb ik geen specifieke taak. Ik denk mee in vergaderingen, help met allerlei dingen en als er ergens ondersteuning nodig is, dan ben ik er. Zo ben ik momenteel bezig met het aanvragen van de Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) voor een tiental mensen van onze gemeenschap. Zo’n verklaring is tegenwoordig vereist, niet alleen voor werknemers maar ook voor vrijwilligers die bijvoorbeeld werken met vertrouwelijke gegevens of met kwetsbare mensen.

ACTIEF DIT**KWARTAAL****PERSONALIA**

Peter Driessen
Getrouwd met:
Lucia
Vader van twee kinderen:
Nancy (16) en
Katie (14)
Beroep:
fulltimebaan
bouwkundig inspecteur
bij ingenieursbureau

In onze gemeenschapsraad is een van de oudere leden feitelijk al zo goed als gestopt en ik verwacht dat er binnenkort nog enkele mensen afscheid nemen, gewoon omdat ze al jaren in het Walfried-bestuur zaten; ze hielpen ons om onze groep in nieuwe samenstelling op te starten. Hoogstwaarschijnlijk moeten we er dus enkele nieuwe personen bij zoeken.

Reilen en zeilen

In onze maandelijkse vergadering richten we ons voornamelijk op het beheer: hoe reilt en zeilt alles en wat er leeft binnen de Walfriedgemeenschap? We bespreken het budget (wat kan je uitgeven), de kerkbalans (wat komt er binnen) en het onderhoud van het gebouw (wat is er nodig). We houden in de gaten of het in de werk-

(Vervolg op pagina 6, linker kolom)



(Vervolg van pagina 5)

groepen goed loopt, bijv. bij de catecheses voor verschillende leeftijdsgroepen. Concreet willen we ook graag dat de groep van de kindernevendiensten de 2^e kerstdag kan invullen. Het Hildegard van Bingenparochiebestuur is al een keer bij ons geweest. Tot nu toe was dat contact alleen maar informatief. Met hen kunnen we eventuele problemen of vragen bespreken. Bijvoorbeeld over de betaling van organisten.

Bisschop

De nieuwe bisschop Ron van den Hout is in onze Emmauskerk geweest. We hebben hem eraan herinnerd dat we nog steeds wachtten op een reactie op 'de brief', die het laatste Walfriedparochiebestuur een paar jaar geleden stuurde naar zijn voorganger. Hij beloofde dat we daar binnenkort meer van zouden horen. Even dreigde er iets mis te gaan. Hij wilde bij elk kennismakingsbezoek ook iets in de omgeving zien. Om praktische redenen stelde de voorbereidingsgroep vanuit het Hildegardparochiebestuur voor dat wij hem dan zouden ontmoeten bij de voedselbank aan de Ulgersmaweg. Maar daar gingen we niet mee akkoord. Als hij wel tijd heeft om de Nicolaas (Haren), Salvator (Zuid) en Jozef (Zuidhorn) te bezoeken, dan kan hij ook naar de Emmauskerk komen. Ik kon zelf niet bij die ontmoeting zijn. Maar ik vind, dat onze gemeenschap net zo goed bij de grotere parochie hoort! Ja, ik kom samen met de anderen in onze Walfriedraad op voor onze 'locatie'. Wij willen onze Emmauskerk en onze gemeenschap niet kwijjt!

Intentieverklaring

Onze intentieverklaring is een tekst die me aanspreekt. Neem bijvoorbeeld wat er aan het eind staat: hier gebeurt God! Dat sowieso. Het samenzijn.

In de kindernevendiensten kom ik de man van Nazareth steeds weer tegen. Daar noem ik hem – in spreektaal – een toffe peer, die met veel liefde veel dingen deelt. De kinderen in de groep zijn daar enthousiast over. En dat je het met elkáár moet doen (gemeenschap zijn), elkaar steunen. Een gevoel van samen met de hele groep.

Ineke Siersema

DOCUMENT

Voorspelbare beslissing

Protestantse Damsterboord kiest voor Noorddijk

De protestantse gemeente Damsterboord heeft de afgelopen maanden intern volop beraadslaagd over haar eigen plannen voor de komende 10 jaar. Daarbij is nadrukkelijk ook de kwestie van de locatie(s) aan de orde gekomen. Op 7 november 2017 heeft de kerkenraad de knoop doorgehakt. Damsterboord – met de R.K. parochie samen eigenaar van het gebouw – zal haar aandeel in de Emmauskerk verkopen. Ze voegen eraan toe dat ze zich met die stap beslist niet terugtrekken uit de oecumenische samenwerking met de Walfriedgemeenschap.

Contractueel is destijds vastgelegd dat een verkoop niet op stel en sprong kan plaatsvinden. Er geldt een opzegtermijn van minstens twee jaar. Bovendien zal er overlegd worden over de wijze van verkoop.

Een officiële reactie vanuit de Walfriedraad of het Hildegardparochiebestuur zal u / jou ongetwijfeld via andere kanalen bereiken (of al bereikt hebben wanneer ons blad verschijnt).

Op deze eigen pagina's proberen we onze lezers te informeren omtrent een aantal achtergronden.



Binnen de noordoostelijke wijk Levenborg in de stad Groningen staat, naast het winkelcentrum en het wijkcentrum, de Emmauskerk. Aan de rand van dezelfde wijk ligt Noorddijk met het middeleeuwse Stefanuskerkje. Van een daar naastgelegen gerestaureerde boerderij is het woongedeelte nu het domein van de voorganger (dominee). In de stallen erachter is in 2012-13 met veel enthousiasme en inzet een goed geoutilleerd gemeenschapsgebouw Kerk & Heem gerealiseerd, dat ruimte biedt aan allerlei groepen, cursussen en gezelligheid.

Zoveel opbouwactiviteit was natuurlijk alleen denkbaar als ook de financiële experts van de kerk het licht op groen zetten voor investeringen. En het is voorspelbaar dat enkele jaren later (2015) diezelfde kerkrentmeesters aan de bel trekken over een verslechterende financiële situatie. Het in gebruik hebben van meerdere gebouwen betekent een zware last en ze doen een sterke suggestie om deze extra kosten flink omlaag te brengen. Hoewel niemand dat op dat moment uitspreekt, is met die constatering eigenlijk toen al aangegeven welk besluit er later zal vallen. Het zou immers niet logisch zijn om zo'n investering in een pas voltooide uitbreiding weer teniet te doen.

(Vervolg op pagina 7)



GEBOUW

Identiteit

Onafhankelijke onderzoekers van de Protestantse Theologische universiteit in Groningen (PThU-G) hebben op verzoek van de kerkenraad een rapport geschreven om een zorgvuldige afweging mogelijk te maken. Daarin bespreken ze o.m. wat de identiteit van de geloofsgemeenschap is, welke kernwaarden daarvoor bepalend zijn en in welke richting de gemeenschap zich verder zou kunnen ontwikkelen. Dat alles koppelen ze vervolgens aan een uitgebreide theologische reflectie, inclusief een overzicht van welke aantrekkelijke nieuwe vormen en inhouden van christelijke verbanden wereldwijd lijken te ontstaan.

Verbondenheid

Er is goed geluisterd naar gemeentelieden die destijds, vanaf het begin van de nieuwe wijk, betrokken waren bij het organiseren van diensten, eerst in het wijkcentrum. Protestant en katholieken van het eerste uur vonden het vanzelfsprekend dat je dan, gelovend in dezelfde god, één gemeenschappelijk kerkgebouw neer zou zetten. Dat werd de Emmauskerk: een gebouw dat dus al bij de aankoop van de grond de uitdrukking was van een diep gevoelde oecumenische verbondenheid.

De rapporteurs constateren dat door deze bijzondere voorgeschiedenis de

identiteit van de Damsterboordgemeente in het geding is. Toch leidt dat niet tot het voorstel om voor de Emmaus te kiezen. De intens beleefde oecumene wordt opgevat als een uiting van een principiële openheid naar andere manieren van geloven, een zeer waardevolle deugd die je echter ook kunt blijven koesteren zonder gebondenheid aan een vaste plek.

‘Dood spoor’

Bovendien wijzen ze terecht op recente inhoudelijke en organisatorische ontwikkelingen die zich landelijk en internationaal voordoen binnen de bevriende katholieke kerk. Ze doelen op het streven van de kerkleiding naar een katholieke restauratie en op de fusies die gelovigen aansporen veel tijd te stoppen in het leren kennen van de andere deelparochies in plaats van gericht te zijn op andere christenen in eigen dorp, wijk of stad (-sdeel). De rapporteurs verwoorden het diplomatieker. De RK-kerk maakt tegenwoordig – we citeren letterlijk – ‘andere keuzes wat betreft de oecumene’ en de ‘schaalvergroting van de parochies maakt de invulling van de oecumene lastiger zo niet onmogelijk.’ Landelijk is de oecumene vooral iets van het verleden en de huidige invulling voelt als ‘een dood spoor’. Het staat er hard, maar duidelijk. Tot zover het rapport en de protestantse discussie.

Openheid is ook een definiërende kernwaarde van de Walfriedgemeenschap. De veel genoemde *Intentieverklaring* is een symbool daarvoor. ‘Niemand wordt geweerd, ook niet aan tafel.’ Dat is iets wat niet tot het verleden behoort. Of toch?

Ziel

In het protestantse rapport valt de term ‘zalencentrum’ om de Emmaus als gebouw te karakteriseren. Dat doet geen recht aan de ‘gebruikers.’ Net als bij de huizen waarin we wonen krijgen stenen pas een ziel door de mensen die erin leven en sterven. Voor velen, voor de pioniers van de eerste jaren even goed als voor de generaties na hen, zijn er de herinneringen aan wat ze hebben meege maakt in en gedaan voor dat gebouw dat voor hen nooit zo maar een zalencentrum was.

Momenten van bezinning of vreugde of rouw die je samen beleefde met dierbare naasten, met vrienden en bekenden die ook deel uitmaakten en nog maken van diezelfde informele gemeenschap waar ook de pastor niet vroeg naar het onderschrijven van regels of dogma’s. ‘Als je wilt komen, ben je welkom’ zei hij stellig. Hij had de indruk dat de Jodenman uit Nazareth niet anders zou hebben gehandeld. *[Red.]*

DOCUMENT

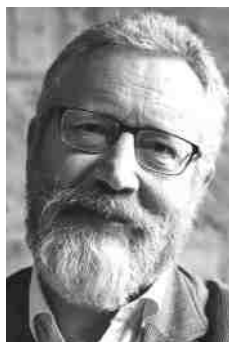
Kerkhistoricus Peter Nissen: kille herfst in oecumene niet erg

Toekomst oecumene is aan zinzoekers, mensen onderweg

Tien jaar geleden kwam Peter Nissen (hoogleraar cultuur- en kerkgeschiedenis aan de Radboud Universiteit Nijmegen) met een heldere analyse over de samenwerking tussen protestanten en katholieken.

Op dat moment benoemde de vorige paus Benedictus XVI in Nederland mgr. Wim Eijk tot aartsbisschop van Utrecht.

Nissens woorden over de oecumene hebben echter op hoofdlijnen nog niets aan actualiteit ingeboet en helpen bij het herkennen en begrijpen van de landelijke en lokale situaties ook in 2018. Daarom hieronder een samenvatting.



‘De oecumenische beweging in Nederland vertoont niet meer de dynamiek die zij vertoonde in de jaren zestig. (...) De oecumenische lente heeft plaats gemaakt

voor een soms sombere en kille herfst. Dat heeft met minstens drie ontwikkelingen te maken.’

De grote deelnemende kerken krimpen en vergrijzen. De mensen die ac-

tief waren in vormen van samenwerking merken dat er geen jongere opvolgers klaar staan. De krimp leidt tot daling in inkomsten. Sinds 2006 draagt de RK-kerk maar 1/3 bij van wat ze daarvoor bijdroeg aan de Raad van Kerken.

Uitblijven grote stappen

Een tweede oorzaak is het uitblijven van grote stappen. De hoop op het samen kunnen vieren van eucharistie / avondmaal bleek tevergeefs. Toen een katholiek hoogleraar in 2003 in Berlijn op de *Kirchentag* Lutherse deelnemers uitnodigde voor de communie, werd hij door zijn bisschop geschorst als priester én als docent. In Nederland maakten de bisschoppen al vóórdat de gezamenlijk voorbereide Nieuwe Bijbelvertaling in druk verscheen, bekend dat die niet in de katholieke liturgie gebruikt mocht worden.

(Vervolg op pagina 8)



Behoudender

Een derde reden is dat de kerken 'steeds meer hun eigen profiel willen versterken ten koste van oecumenische samenwerking'. De kerkleiding wordt steeds behoudender. De bisschoppen tonen zich vrijwel 'allen trouwe filiaalchefs van een multinational, die zorgen dat de instructies van de centrale directie te Rome ook hier nauwgezet worden nageleefd.'

In de PKN zijn de vrijzinnige protestanten uit de leiding verdwenen en hebben predikanten van de midden-orthodoxie (deels 'opgeschoven bonders') het voor het zeggen.

Nissen stelt vervolgens de vraag of deze ontwikkeling erg is. Eigenlijk luidt zijn antwoord *Nee*. De oorspronkelijke bedoeling van 'samen sterk

om de wereld te veroveren' heeft voor hem afgedaan. Jezus zocht ook het gezelschap van de zwakkeren op. Het gaat erom *de hele door mensen bewoonde wereld* (dat betekent nl. het Griekse woord *Oikouménè*) 'menselijker maken, niet christianiseren maar *humaniseren*'.

Veranderingen?

Kerken hoeven niet te streven naar gelijkvormigheid of organisatorische eenheid. Geniet maar – in wederzijds respect – van veelvormigheid, veelkleurigheid. Als je kennis maakt met elkaar worden groei en verandering mogelijk. Maar kennelijk houden de gevestigde grote kerkgenootschappen niet van verandering. 'Ze trekken zich in zichzelf terug en grijpen terug op de eigen vertrouwde zekerheden.'

Maar gelukkig veranderen mensen wel. 'Ze hebben de kerken steeds minder nodig voor hun religiositeit. Ze zijn zinzoekers geworden, pelgrims, mensen onderweg. Ze putten steeds meer ook uit andere bronnen en andere tradities dan waarin ze zijn opgegroeid.' 'De oecumene van de toekomst is niet langer die van kerken maar van zinzoekers.'

Zonder exclusiviteit?

Kerken kunnen daarin een rol spelen als ze een plek zijn van gastvrijheid, 'als zij hun deuren opnieuw wijd open zetten en hun spirituele erfgoed aanbieden zónder claim op exclusiviteit.' En misschien er buiten als ze 'eerst zelf goed leren luisteren.' Maar het zal zich vooral afspelen op straat, tussen zinzoekers en daklozen.

STEMMEN

We vroegen twee mensen om een korte reactie op de analyse van Peter Nissen. Lidy van Duijn is van katholieke zijde

tientallen jaren een actieve rol gespeeld in de oecumenische contacten in de stad Groningen en daarbuiten. Pastor Hilda van Schalkwijk komt met enkele aanvullingen. [Red.]

Vanzelfsprekend



Het is heel herkenbaar wat Peter Nissen toen stelde. De kerken trekken zich op zichzelf terug. Ze zijn op vele fronten bezig hun eigen gemeenschap te behouden.

Trouwens, niet alleen de katholieke kerk met de vele fusies tussen parochies. Ook de protestanten moeten op veel gebieden met andere gemeenschappen gaan samenwerken en hebben daar ineens hun handen aan vol.

Dat de samenwerking zo afkalft, vind ik wél erg. Het enthousiasme van de eerste jaren is verdwenen. Met name de katholieke kerkleiding beperkt de samenwerking erg. Jarenlang samen de Paascyclus beleven, was voor ons vanzelfsprekend.

Gelukkig zijn we wel weer gekomen tot het samen voorbereiden van oecumenische vieringen op andere momenten. Natuurlijk is vieren niet het enige, maar wat je in het dagelijks leven met elkaar beleeft, mag je toch ook met elkaar op zondag vieren?

Lidy van Duijn

Openheid onder druk?

Ik deel de analyse van Peter Nissen wel op hoofdlijnen, maar niet zijn conclusie.



Bij de protestanten zien we de behoudender opstelling bij een leidinggevende 'midden-orthodoxie', maar ook bij de grotere invloed van de zgn. evangelische stroming met bijvoorbeeld liederen en teksten uit een soort 'opwekkingsliturgie'. En aan de andere kant is ook de katholieke kerkleiding steeds behoudender geworden. Ze zetten eerder het beleid voort van de beide voorgangers van paus Franciscus, dan dat ze nieuwe inspiratie brengen.

Ook op het punt van de oecumene is er stagnatie en teruggang. Het samen vieren van eucharistie of avondmaal is gestopt. Protestantse ambten worden niet erkend. Gelovigen mogen officieel in een viering van de andere kerk niet ter communie gaan.

Het enige terrein waarop samenwerking nog plaats kan vinden, is de diakonie (letterlijk: de *diens aan de wereld*, het 'maatschappelijk werk' van de kerk).

De openheid die de Walfried in haar intentieverklaring heeft staan, behoort niet tot het verleden, maar het is niet een vanzelfsprekendheid. Je moet wel voortdurend waakzaam blijven.

Als nieuwe voorgangers in hun liturgie en taal voor 'buitenstaanders' onverstaaenbaar zijn, is dat geen uitnodiging om mee te doen. Het motto 'iedereen is welkom, ook aan tafel', komt dan onder druk te staan.

Is de kille herfst in de oecumene niet erg? Kerken — zegt Nissen terecht — hoeven niet te streven naar gelijkvormigheid of organisatorische eenheid. Mee eens. Ik houd ook van veelvormigheid, ik heb regelmatig gepleit voor meer ruimte.

Maar ik ben ook bezorgd. Als er geen instituten meer bestaan die het christelijke gedachtegoed goed doorgeven, dan gaat onze kennis over en de continuïteit van onze traditie verloren.

En dan bedoel ik echt niet een dogmatisch christendom. Ik doel op een levende en zich ontwikkelende traditie die geworteld is in de joodse traditie, die zich afvraagt wat de boodschap van Jezus van Nazareth eigenlijk betekent en die wil zoeken naar nieuwe woorden uit en voor onze eigen tijd.

pastor Hilda van Schalkwijk



Bisschop Van de Hout antwoordt Walfried: 'Experimenteerperiode voorbij, oude richtlijnen onveranderd'



Op 3 november 2017 heeft mgr. Ron van den Hout, de nieuwe bisschop van Groningen – Leeuwarden, een brief gestuurd aan het bestuur van de voormalige Walfriedparochie. Dat had bijna twee jaar eerder (februari 2016) aan zijn voorganger een aantal kritische opmerkingen en vragen voorgelegd over recente ontwikkelingen in de kerk die ook onze geloofsgemeenschap bereikten. Mgr. Gerard de Korte had destijds de beantwoording overgelaten aan zijn opvolger, omdat ineens zijn benoeming in Den Bosch en verhuizing naar het zuiden alle aandacht opeiste. Van den Hout stelt voorop dat alle onderwerpen in de Walfried-brief kwesties zijn van algemeen geldend liturgisch beleid. Het gaat om liturgische richtlijnen die voor alle parochies (oud en nieuw) gelden. Vervolgens gaat hij in op de afzonderlijke punten.

Hij spreekt tegen dat er sprake is van veranderde richtlijnen. In het verleden is geëxperimenteerd met liturgie en op een gegeven moment zijn documenten gepubliceerd waarin de (feitelijk nooit veranderde) richtlijnen voor de helderheid weer eens bij elkaar gezet zijn. Hij erkent dat er in de katholieke kerk een periode van experimenteren is geweest en dat dat ook goed was. Maar de bisschoppen zijn tot de conclusie gekomen dat die experimenteerperiode achter de rug is en dat we weer naar de gewone actuele regelgeving gaan. Dat is volgens hem het beste voor de helderheid, de eigen identiteit en de uitstraling.

Het uitreiken van brood én wijn is ook voor priesters aan een aantal regels gebonden. Het mag niet bij elke eucharistieviering. Aangezien geconsecreerde wijn niet in het tabernakel bewaard mag worden, is die niet beschikbaar bij woord- en communievieringen waarin pastoraal werkers voorgaan. Dan kan alleen de hostie uitgereikt worden. Hij maakt in liturgisch opzicht geen onderscheid tussen vieringen met pastoraal werkers en diensten onder lei-

ding van parochianen. Deze vieringen kunnen slechts bestaan bij de gratie van eucharistievieringen waarin de gaven (brood en wijn) geconsecreerd worden. Hij zou voor deze andere vieringen liever het woord tweederangs willen vermijden, maar voegt er meteen aan toe dat eucharistievieringen altijd de voorkeur hebben. Als dat kan, altijd met een priester, dan gaat dat voor. Als het niet kan, valt zo'n andere viering 'te overwegen'. Die zijn trouwens ook gebonden aan liturgische regels, er bestaan door bisschoppen in het verleden opgestelde modellen voor die bekend zouden moeten zijn.

De functie van pastoraal werker blijft wel bestaan. Maar in overeenstemming met de sacramentele structuur van onze Kerk (met een hoofdletter) krijgt deze eerder catechetische, liturgie-voorbereidende en diaconale taken. Ten slotte dankt hij alle pastoraal werkers en lekenvoorgangers voor hun toewijding. Zij hebben zich al die jaren ingezet voor vieringen en het gebed in de lokale gemeenschappen gaande gehouden.

[Red.]

De Walfriedraad zal in gesprek met de parochianen van de Walfriedgemeenschap terugkomen op het bisschoppelijke antwoord.

KRONIEK

Walfried vroeg open dialoog

[22 november 2015] Tijdens een parochieeraad buigen zo'n 50 parochianen na de viering zich over het besluit om bij de communie niet meer brood én wijn uit te reiken, maar alleen brood. In katholiek kerkelijk jargon: onder één gedaante in plaats van onder twee. Dat besluit is ingegeven door druk vanuit het bisdom en de eigen wens om de kwestie niet verder te laten escaleren.

Het merendeel van de aanwezigen voelt zich voor een voldongen feit gesteld en uit hun verontrusting en ongenoegen. Ze vragen het bestuur om de bisschop te laten weten dat ze het besluit van de pastor alleen onder protest respecteren.

[februari 2016] Het parochiebestuur van de Walfried stuurt een indringende brief aan de bisschop Gerard de Korte. Ze nodigen hem uit 'om met ons in gesprek te gaan' en geven meteen aan geen behoefte te hebben aan meer uitleg, maar aan een

oprechte dialoog tussen bisschop en parochianen over de volgende zaken.

- In onze parochie bestaat al ruim dertig jaar de traditie van het delen van brood en wijn is. De argumenten voor het alleen uitreiken van brood zijn ons inziens zeer discutabel.
- Nogal wat parochianen hebben de indruk dat het bisdom de woord- en communievieringen en diensten onder leiding van parochianen ziet als een soort tweederangs diensten. Veel mensen geven juist aan dat voor hen de inspiratie in dergelijke diensten vele malen groter is dan de eucharistievieringen die steeds meer volgens een door de kerk opgelegd, vast patroon worden gevierd. De gebeden uit het altaarmissaal zijn in een taal die de mensen niet meer aanspreekt en ook steeds minder raakt.
- Het lijkt erop dat pastorale werkers en werksters in de kerk slechts nog een soort acolietenrol mogen spelen in de vieringen, zoals in de brief over



Jan van den Hende



Anita van Nimwegen

het Paastriduüm te lezen valt. In onze beleving en ervaringen zijn zij uiterst bekwame en inspirerende voorgangers.

- Een algemeen gevoel van opgedrongen regelzucht vanuit de kerk en bisdom ligt veel parochianen zwaar op de maag en roept derhalve veel weerstand op. Beloofde het Tweede Vaticaans concilie juist niet meer vrijheden? In de Walfriedparochie ervaren we op dit moment juist het omgekeerde. De vrijheden van het concilie worden bijna stilzwijgend weer ingeperkt. Waar zijn de verworvenheden van het concilie gebleven?



CATHOLICA



A COMMENTARY ON CHAPTER EIGHT OF AMORIS LAETITIA

CARDINAL
FRANCESCO COCCOPALMERIO

Foreword by
CARDINAL BLASE CUPICH

Pleidooi verrassende opening

Toegang hertrouwde mensen tot sacramenten



Onlangs verscheen de Engelse vertaling van een klein boekje dat geschreven is door kardinaal Francesco Coccopalmerio (foto), voorzitter van de pauselijke raad voor wetgevende teksten.

Het document telt 56 pagina's en is een commentaar van de monseigneur op het inmiddels befaamde hoofdstuk 8 van de exhortatie *Amoris Laetitia*, de vreugde van de liefde, geschreven door paus Franciscus in maart 2016.

Een *exhortatie* is een brief van de paus, gericht aan de Kerk. Hij schreef deze naar aanleiding van de bisschoppelijke synode over het gezin in 2015. Paus Franciscus opende in zijn document de deur van de kerk voor gescheiden en hertrouwde katholieken, maar is niet helemaal duidelijk wat betreft hun toegang tot de communie. De kardinaal gaat daarin veel verder. Francesco Coccopalmerio begint met de vaststelling dat het document van de paus volledig spoort met de traditionele leer van de kerk wat het huwelijk betreft en ook in overeenstemming is met een goede en juiste pastorale benadering.

Grondhoudingen

De kardinaal meent dat als pastores van doen krijgen met 'ongeregelde verbintenissen' zoals burgerlijke huwelijken en eenvoudig samenwonen, zij dit vanuit drie grondhoudingen moeten benaderen:

1. Luister zonder vooroordelen en overhaaste meningen. Verdiep je in en accepteer de redenen die er toe geleid hebben dat gelovigen soms *niet* voor een canoniek huwelijk kiezen, maar voor andere vormen van samenleven.
2. Bevrijd je in je houding van het veroordelen van 'ongeregelde verbintenissen.' Ga ervan uit dat vele van deze verbintenissen positieve elementen bezitten zoals stabiliteit, affectie naar de partner en kinderen en een inzet voor samenleving en kerk.
3. Het onderhouden van een dialoog, dat betekent dat de pastores zich niet tevreden hoeven stellen met de 'irreguliere' situatie. Je kunt de mogelijkheid ter sprake brengen om het huwelijk in al haar volheid in de kerk te vieren.

Praktijk

Tot dan volgt Coccopalmerio de weg die paus Franciscus in zijn exhortatie uitzet. Maar zodra hij zich richt tot

hen die geen kerkelijk huwelijk aan kunnen gaan en aan wie deelname aan de communie geweigerd wordt omdat zij gescheiden en hertrouwd zijn, dan biedt de kardinaal ineens een verrassende opening.

Stel je voor, schrijft hij, iemand kent de regels, maar die zijn soms zo ingewikkeld geformuleerd dat het hem of haar grote moeite kost om de inhoud ervan de snappen. Of hij of zij bevindt zich in een situatie die beide partners niet toestaat anders te handelen of te beslissen zonder zich in een nieuwe zondige situatie te begeven. Zo'n situatie van niet anders kunnen handelen bestaat bijv. in een tweede verbintenis met kinderen en gebleken trouw aan elkaar. De kerk geeft in dat geval traditioneel de mogelijkheid aan om 'als broer en zus met elkaar te leven' en af te zien van een seksueel leven om zo een zondig leven te vermijden.

Niet simpel

Paus Franciscus, zegt Coccopalmerio, ziet waartoe dergelijke situaties kunnen leiden. Als mensen deze aanbevelen wijze van samenleven-in-onthouding accepteren en als dus bepaalde uitingen van intimiteit ontbreken, dan gebeurt het in de praktijk vaak dat 'eerlijkheid en oprechtheid worden bedreigd en het welzijn van de kinderen eronder lijdt.'

De kardinaal verwijst naar een belangrijke conclusie in *Amoris Laetitia*: 'Door vormen van conditionering en verzachtende omstandigheden, is het mogelijk dat in een duidelijke zondige situatie – waar men al dan niet gewetensvol schuldig aan is – een persoon toch op Gods genade kan rekenen, dat hij of zij kan liefhebben en kan groeien in genadig en solidair leven, terwijl diegene de hulp van de Kerk ontvangt.'

Je kunt, zegt Coccopalmerio, niet simpel stellen dat allen die in een 'buitengewone situatie' leven zich in een situatie van doodzonde bevinden en dat hen daarom de toegang tot de sacramenten wordt onthouden. Dan komt hij tot de kern: dankzij dit inzicht kan de kerk die toegang wel verlenen – onder twee essentiële voorwaarden: je moet het verlangen kennen om je situatie te veranderen, maar het is voor jou niet mogelijk dit te doen. Bijvoorbeeld omdat jouw nieuwe relatie heel kostbaar is.



De kardinaal volgt in zijn commentaar op hoofdstuk 8 van *Amoris Laetitia* duidelijk de oproep tot barmhartigheid die paus Franciscus uitspreekt: gescheiden en hertrouwde mensen horen bij de kerk. Het is Francesco Coccopalmerio die daar de consequentie uit trekt: zij horen toegang te verkrijgen tot de sacramenten van boete en communie.

Omdat hij dat nog steeds niet onvoorwaardelijk doet, gaat hij voor liberaal-katholieken niet ver genoeg. Laten we dit geschrift niettemin waarderen als een grote stap vooruit.

‘Ketterijen’

Niet iedereen is het hiermee eens. Dat bleek ook uit de reacties die loskwamen.

In augustus 2017 publiceerde een groep conservatieve katholieken de tekst van hun brief aan de paus. Ze wijzen hem terecht vanwege ‘ketterijen’ die hij zou verkondigen in *Amoris Laetitia*. De brief werd ondertekend door 62 personen, onder wie echter géén zittende bisschoppen of kardinalen. Wie wel tekende, was Cor Mennen, inmiddels emeritus pastoor uit Oss die landelijk enige bekendheid verwierf omdat hij als kerkelijk *cen-sor* liederen van Huub Oosterhuis uit de weekendliturgieën liet schrappen.

CITATEN



De Londense *Catholic Herald* (1-12-2017) kopt groot: ‘Misschien zien we nu het begin van de Eindtijd’ Die onheilspellende uitspraak komt van de Amerikaanse kardinaal Raymond Burke. Hij leidt het verzet tegen Franciscus wegens diens ketterse ideeën omtrent huwelijk, moraal en de sacramenten. Burke: ‘Op het allerhoogste niveau in Rome zaaien zgn. herders

‘Medeleven, niet de wet’

De pro-Franciscus petitie van ruim 100 Duitssprekende theologen en bisschoppen kreeg onmiddellijk bijval van collega’s over de hele wereld.

Kern van de steunbetuiging aan de paus: ‘In korte tijd bent u erin geslaagd de katholieke pastoraal in overeenstemming te brengen met de oorspronkelijke bedoelingen van Jezus.

Tja, en aan dit openlijke felle protest was in juli al een vreemd bericht vooraf gegaan. Enkele ultrakatholieke en rechtse kranten en websites brachten het bericht dat de Italiaanse politie het gebouw van de Congregatie van de Geloofsleer in Rome was binnengevallen. Er zou een seks- en drugsorgie onder homoseksuelen aan de gang zijn. De flat waar de politie speciaal binnenging, behoorde toe aan – o wonder – de secretaris van kardinaal Francesco Coccopalmerio. De man is afgevoerd naar een kliniek om af te kicken. Daarna viel een stilte over deze zaak. Was het puur toeval of juist te toevallig? Een poging om de kardinaal in diskrediet te brengen?

Steun

Ondertussen gebeurt er ook iets heel anders. De ongehoorde aanvallen op Franciscus roepen ook een reactie op. De Amerikaanse groep *Catholic Church Reform International* zet een website op om Franciscus te steunen. In Duitsland hebben in korte tijd meer dan 8500 personen – onder wie een flink aantal gerespecteerde theologen en bisschoppen – een petitie ondertekend waarin ze hun steun aan hem uitspreken.

verwarring en strooien zij dwalingen uit. Toelaten van hertrouwde mensen tot de communie is een dubbele verkrachting van de waarheid: het tast de onverbreekelijkheid van het huwelijk aan en de heiligheid van de eucharistie.’

De brief van de lagere clerus heeft een wat vreemde titel *Correctio Filialis de haeresibus propagatis* — het betekent zoveel als: *Terechtwijzing* (door de kinderen) *tegen ketterse propaganda* (van hun vader, nl. de paus). Kern: Franciscus heeft niet alleen in

Gewonde mensen en een gewond milieu op aarde gaan u allebei aan uw hart. U benadrukt dat God van elk mens afzonderlijk houdt en u moedigt ons aan dat in onze ontmoeting met andere mensen medeleven het laatste woord te geven en niet de letter van de wet.’

Een nieuwe tussenstand: in totaal hebben al zo’n 62.000 mensen on-line de petitie meeondertekend.

En Franciscus zelf? Hij zwijgt over dit onderwerp. Hij heeft zijn woord al gezegd: *Amoris Laetitia*, hoofdstuk 8. En dat moet genoeg zijn.

Frans de Smit

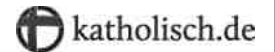
LAATSTE NIEUWS

Zojuist wordt bekend dat paus Franciscus zijn opvatting handhaaft: Hertrouwde gescheiden mensen kunnen in bepaalde situaties worden toegelaten tot de sacramenten. Hij had die verwoord in voetnoot 351 bij hoofdstuk 8 van *Amoris laetitia*.

Het is met name deze passage op grond waarvan de ultraconservatieve stroming onder aanvoering van de kardinalen Raymond Burke en Gerhard Müller de paus betichten van ernstige ketterij.

De uitleg die de Argentijnse bisschoppen in september 2016 hadden gegeven is volgens Franciscus de juiste: ‘er is geen andere’. De brief waarin hij hen dat destijds liet weten, wordt nu als officieel staatsstuk opgenomen in de *Acta Apostolicae Sedis* (ambtelijke stukken van de Heilige Stoel) en heeft daarmee de status van kerkrechtelijk bindend gekregen.

(4-12-2017)



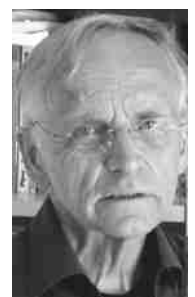
zijn exhortatie *Amoris Laetitia* 7 ketterse opvattingen op papier gezet. ‘Er is onomstotelijk bewijs dat hij ook in zijn verdere uitspraken, in zijn daden en in zijn nalatigheden probeert wereldwijd zijn ketterse opvattingen te verspreiden. Hij laat zich leiden door het modernisme en door Luther.’

Prominente theologen en wetenschappers hebben het initiatief bestempeld als een nogal dubieus en hypocriet oordeel van een marginale groep.

PRO POPE FRANCIS



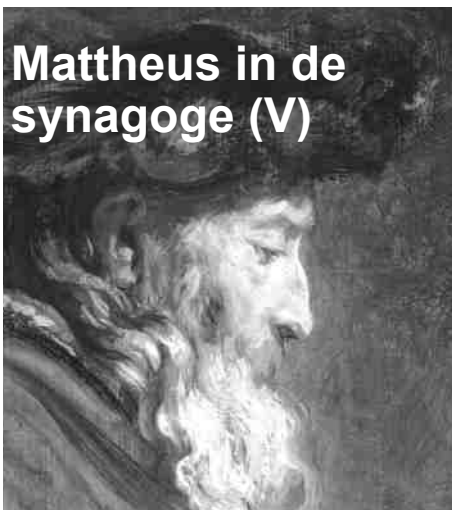
Thomas Halik
Theoloog/filosof
Praag



Paul M. Zulehner
Pastoraal theoloog
Wenen



De verschrikkingen die nooit stoppen en dan de hoop



Mattheus in de synagoge (V)

Enkele bronnen

- John Muddiman & John Barton (ed.), *Oxford Bible Commentary. The Gospels*, Oxford 2010, pp. 27-35 (Matthew)
- Gert Knepper, *Een geboren koning. Interpretatie en vertaling van Techtheis in Mt. 2,2*, in *Met Andere Woorden 33 (4)*, Haarlem 2014, pp. 21-26
- Afke van der Toolen, *De zaak-Herodes*, in: *Historisch Nieuwsblad 12/2012*
- *Holy Innocents, Martyrs – December 28*, in: Bill Doggett & Gordon W. Lathrop, *New Proclamation Commentary on Feasts, Holy Days, and Other celebrations*, 2007, pp. 42-46
- Eugen Drewermann, *Mt. 2, 3-23. Die Träume Gottes*, in: *Das Matthäusevangelium. Bilder der Erfüllung*, Freiburg 1992, pp. 714-715

‘Wordt het dan toch nog een kerstverhaal?’ vroeg Mattheus verlegen. Het hele afgelopen jaar was er voorgelezen uit zijn boek, het ‘A-jaar’ noemden ze dat, en nu zou hij plaats maken voor Marcus (B) en dan Lucas (C). Waarna de hele cyclus opnieuw begon. Maar bij Kerst dit jaar?

‘Marcus heeft daar niks voor, dus is het meteen al ruim baan voor Lucas. We horen weer over herders op het veld.’

‘Ja’, zei ik, ‘maar we kunnen toch op deze pagina’s jouw jaar afronden? Misschien een korte samenvatting? Iets over de kern van wat je wilde zeggen?’

Mattheus wees op het schilderij van Pieter Brueghel, de reproductie daarvan op mijn beeldscherm.

‘De kindermoord in Bethleem, dat verhaal komt van mij. Niemand anders heeft dat! Het is nogal een spektakel, een regelrecht drama, spannend, al gaat het me daar natuurlijk niet om. Herodes is razend dat de drie wijzen uit het oosten hem niet hebben verteld waar ze precies in de stad van David die ‘geboren koning van de joden’ hebben gevonden. Hij besluit dat dan maar alle jongetjes van 0 tot 2 jaar tot in de wijde omgeving gedood moeten worden. Jesjoe die later bij

jullie Jezus heet, ontsnapt omdat vader Jozef in een droom is gewaarschuwd en onmiddellijk met vrouw en kind naar Egypte is gevlucht.’

Historisch?

‘Een gruwelijke gebeurtenis. Maar hoe kom je eraan? Er is geen enkele bevestiging uit andere bron dat zoiets ooit heeft plaats gevonden. Flavius Josephus vertelt gedetailleerd over Herodes’ wreedheden, maar over Bethleem zwijgt hij in alle talen. Daarom trekken geleerden tegenwoordig de conclusie dat het niet historisch is. Een paar jaar geleden wijdde een Nederlands juristenblad zelfs een heel artikel aan een denkbeeldig proces tegen Herodes. Zou hij schuldig worden bevonden of vrijgesproken? Bekend is wel dat hij aan paranoia leed. Hij liet twee (vals beschuldigde) eigen zoons executeren omdat ze tegen hem zouden samenspannen. Maar zo’n kindermoord op grote schaal? Bovendien is de koning in het jaar 4 v. Chr. gestorven...’

Mattheus had aandachtig geluisterd. ‘Oh, dat klopt vast allemaal. In mijn tijd kon je dat niet zo snel nakijken op internet of zo. Historisch? Denken de mensen in de 21^e eeuw dat ze mijn boek zó horen te lezen? Dat het letterlijk zo gegaan is?’ Hij klonk oprecht verbaasd.

‘Ja, veel mensen zijn met dat idee opgegroeid, dat raken ze niet zomaar kwijt. Anderen die horen dat het niet historisch is, halen vervolgens hun schouders op. Dan heeft het hen niks meer te zeggen.’



Mirjam, Mozes en moeder Jochebed

‘Daar was ik al bang voor. Die letterlijkheid werkt afhaken in de hand.’

Geboren

‘Maar als die slachting dan nooit plaatsvond, waarom haal je Herodes er dan ineens bij?’ wil ik weten.

‘Herodes was een buitenstaander uit Idumea, iemand die bij ons gedropt was als zetbaas van de Romeinen. Benoemd door de Senaat, nadat hij de keizer met geschenken had omgekocht. Er staat trouwens een fout in jullie vertaling waardoor m’n woorden verkeerd overkomen. ‘Waar is de pasgeboren koning van de joden?’ (Mt. 2,2) vragen de drie ‘koningen’ aan Herodes. Zo staat het er nu. Maar ik gebruik bewust het woord *geboren*, niet *pasgeboren*. Jesjoe mocht dan nog wel een kind zijn, wil ik zeggen, maar hij was wél een *geboren koning*, een regelrechte nazaat van koning David. Hij zou dus een rechtmatig koning van de joden zijn, in tegenstelling tot die door de bezetter ingehuurd meneer.’

‘Oh, en dát wekt de angst en woede bij Herodes?!’

‘Als je ’t zo wilt zien, ja, ongeveer. En waarschijnlijk niet alleen bij hem. Het hele establishment, rijksautoriteiten en religieuze leiders hadden hun posities aan hem te danken. Ze zullen allemaal wel bang zijn geweest voor hun baantjes.

Later in mijn boek maak ik duidelijk dat de koning helemaal geen reden tot zorg had, omdat Jesjoe iets totaal anders nastreefde dan op een troon zitten. Daar deed hij niet aan mee. Bovendien ging het helemaal niet om hem, vond hij, de mensen moesten het zelf doen; alleen door elkaar recht te doen zou – zo zeiden we dat – God onder ons komen wonen. Waar zijn naam gedaan wordt, zal hij wonen en bestaan. Nergens anders. Maar dat terzijde.’

Twée Mirjams

‘Mijn doel met m’n verhaal was: meteen Jesjoe-Jezus voorstellen. Wie hij was. Hoe belangrijk hij was. Iemand die tot in z’n diepste vezels vertrouwd en verbonden was met onze hele joodse geschiedenis en met onze cultuur.

In mijn ogen was hij van hetzelfde kaliber

als Moshe-Mozes, de man uit Exodus die ons uit de slavernij van Egypte heeft weggeleid. Je zult door mijn hele boek heen steeds die parallellen tegenkomen. De mensen in mijn synagoge pikten dat meteen op, als ik erover vertelde. Bij Mozes’ geboorte kreeg farao via zijn magiërs te horen dat bij het slavenvolk een bevrijder was geboren. Daarom liet hij al hun pasgeboren jongetjes verdrinken. Maar dan is er ineens Mirjam, Mozes’ oudere zus. Zij legde haar babybroertje te vondeling in een biezen mandje in de rietkraag van de Nijl. Farao’s dochter ontfermt zich over het kind. Die hele geschiedenis herhaalt zich als die andere, latere *Mirjam* – we zeggen ook wel *Maryam*, bij jullie heet ze Maria – haar zoontje Jesjoe weet te redden door nog diezelfde nacht als gezinnetje uit te wijken naar Egypte.

Bergen

Mattheus raakte op dreef.

‘Mozes en Jesjoe vervulden allebei een sleutelrol bij de vraag wat goed en slecht gedrag is. Mozes kwam terug van de berg Sinaï met op twee tabletten de *Tien Woorden* van de Eeuwige. De *Tien Geboden*, de kern van onze hele wetgeving. En alles waar Jesjoe voor stond heb ik bij elkaar gezet in zijn *Bergrede*, een toespraak op de berg. Met ‘zaligsprekingen’ die beginnen met ‘Gelukkig jij die ...’; geen geboden of verboden, maar vooral aanmoedigingen voor onze keure, niet zo perfecte mensen. Die bedoelde hij met *nederigen van hart*.

Ik wilde laten zien hoe er met het optreden van Jesjoe geen breuk was met onze lange traditie. *Genesis*, ’t eerste boek van het oude Testament, heet in de Tora *B’reisjit*, dat is Hebreeuws voor: *Boek van Alle Begin*. Daarom gaf ik mijn boek de titel *Biblos genesos*. Eigenlijk zou het dus niet *Mattheus* moeten heten, maar *Boek van*

Begin, of om mijn part, *Boek van Tweede / Nieuw Begin*.’

Passend verrassend

‘En jij mag op jouw beurt mijn boek over Jesjoe best weer nemen als een begin, om er zelf passende nieuwe betekenissen aan toe te voegen voor jullie eigen tijd. Onze rabbijnen doen dat al eeuwen. We leggen niet alles vast in een onveranderlijke leer, maar we bewaren steeds opmerkelijke of verrassende nieuwe manieren van kijken.

Een van jullie belangrijkste moderne theologen zou in zo’n rijtje thuis horen. Hij zegt:

‘Als je Mattheus’ kerst-reeks over de Drie Koningen, de Kindermoord en de Vlucht naar Egypte leest, dan snap je meteen dat de waarde heus niet zit in het historisch letterlijke.

Deze verhalen horen *niet* tot het domein van de feiten op klaarlichte dag. Maar ik houd ook geen pleidooi voor een soort magische wereld waarin je het goddelijke alleen zou kunnen vinden als je midden in de nacht in een soort hypnose achter een bewegende ster aangaat. Nee, het goddelijke woont in ons innerlijk en nergens anders. Je vindt het in de dromen van onze ziel, het ademt in onze woorden van tederheid, het zingt in onze liedjes van geluk en krijgt gestalte in de beelden van onze schilders en dichters.’

Kun je dan zó Kerst vieren en kan op 28 december ook Onnozele Kinderen blijven als dag? Mattheus aarzelt en laat de keus aan ons.

‘De Kindermoord is mijn beeld voor de verschrikkingen die de keiharde realiteit zijn voor veel mensen, in alle tijden. Elke keer opnieuw die godvergeten onmenselijkheid. En dan toch maar weer zo’n vlucht naar Egypte, als teken van onze hoop dat wreedheid en dood niet het laatste woord hebben, dat er — altijd minstens één kind ontkomt, dat alles wat van waarde is, niet verloren gaat maar bewaard blijft in het licht.



Eugen
Drewermann
exegeet



Vrouw & Vernieuwing



Antwerpse lichtzoekster gezongen en gedanst

Hadewychs weg van genieten en gemis

Onder de eerste religieuze geschriften in oorspronkelijk Nederlands die ons zijn overgeleverd, is een aantal geschreven door vrouwen, namelijk door Hadewych en Beatrijs van Nazareth, beiden uit de eerste helft van de 13^e eeuw (1200-1250).

Over Beatrijs is veel bekend. Zij leefde in het Cisterciënzerinnen-klooster Nazareth in de buurt van Lier bij Antwerpen en ze schreef onder meer *Over zeven stadia van mystieke Gods-ervaring* (*Van seuen manieren van heileger minnen*).

Maar over het leven van Hadewych tasten we bijna volledig in het duister. Wie was deze vrouw die in brieven, visioenen en gedichten haar geestelijke weg beschreef om er anderen mee te inspireren? En wie waren die anderen tot wie ze zich richtte? Uit zorgvuldige studie van haar werk en haar tijd komt een beeld naar voren van een bijzondere vrouw.

Herbronning

In de twaalfde en dertiende eeuw was de kerk sterk in beweging (en trouwens – wanneer was ze dat niet?).

We openen deze serie met een artikel over Hildegard van Bingen.

In deze editie besteden we aandacht aan Hadewych van Antwerpen en Theresia van Lisieux, twee andere vrouwen die — elk op hun eigen manier — betrokken waren of zijn bij vernieuwing van kerk en samenleving.

Overall in Europa waren bewegingen van gelovigen die terug wilden naar de eenvoud van de eerste apostelen. Zij wilden leven in evangelische armoede, ze waren dienstbaar aan armen en zieken en ze preekten en schreven in de volkstaal.

Bij deze vernieuwingsbewegingen waren veel vrouwen – in het Latijn werden ze aangeduid als *mulières religiosae* (religieuze vrouwen). Ze traden niet in het huwelijk én niet in het klooster, maar ze wilden een zelfstandig geestelijk leven leiden en maatschappelijk dienstbaar zijn. Deze vrouwen waren veelal van hoge afkomst, hadden Latijn en Frans gestudeerd en waren thuis in literatuur, theologie en filosofie, en ze waren actief in de verkondiging van het evangelie. Soms kregen ze geestelijke begeleiding van een priester, maar in andere gevallen begeleidden ze elkaar.

In het kerkelijk en maatschappelijk klimaat van die jaren werden zulke intelligente, religieus begaafde en zelfstandige vrouwen gewantwoord en de aanklacht van ketterij en hekserij lag op de loer. Kwam zo'n aanklacht ervan, dan dreigde een kerkelijke veroordeling, excommunicatie of zelfs de brandstapel.

Begijnen

Begijnen waren zulke *mulières religiosae*. Sommigen leefden volledig alleen, anderen woonden weliswaar alleen maar stonden in verbinding

met andere vrouwen, en nog weer anderen gingen met elkaar in één huis of een hofje wonen. Bij de begijnen sloten vrouwen van allerlei sociale achtergronden zich aan. Er waren gestudeerde vrouwen bij, maar ook vrouwen die weinig opleiding hadden. Hun geestelijke en maatschappelijke ideaal was wat hen bond.

Hun spiritualiteit werd beïnvloed door de Cisterciënzer kloosters, die juist toen krachtig groeiden. In die orde was Bernardus van Clairvaux een inspirerend geestelijk hervormer en schrijver. Maar ook waren er tal van invloedrijke vrouwen, binnen de kloosters en daarbuiten, zoals Hildegard von Bingen, Gertrud de Grote en Mechtild von Magdeburg.

Nieuwe woorden

In die woelige, boeiende periode zat mystiek 'in de lucht'. Men schreef en sprak over de ontmoeting van de ziel met God. Wie dit ervaart, getuigt ervan dat in die ontmoeting oude godsbeelden en zekerheden als het ware wegsmelten. God is anders en tegelijk nabijer dan ooit gedacht. Men zoekt naar nieuwe woorden: 'Licht', 'Geliefde' 'Aanwezigheid', 'Gij, alles voorbij', 'het stromende licht van de Godheid'. De diepe ervaringen op de mystieke weg zijn onzegbaar, en toch kunnen de mystici het niet laten om erover te spreken.

In deze bijzondere periode trad Hadewych op. Waarschijnlijk was ook zij een begijn, of ze gaf in elk geval



geestelijke leiding aan groepen begijnen, in Antwerpen of misschien ook in Brussel of Luik. Zij leidde een dolend leven en trad niet prominent naar buiten, waarschijnlijk om veiligheidsredenen: om niet de aandacht van ketterjagers op zich te vestigen. Ook zij was een ontwikkelde vrouw, kende Latijn, Frans en Diets, en ze was bekend met nieuwe theologische werken. Maar ook kende zij de wereldlijke liefdesliederen, de *minnezangen* die rondtrekkende minstrelen aan de hoven zongen. Aan haar leerlingen die zij 'vriendinnen' noemt, schreef zij brieven, visoenen en gedichten. Zij wilde hen helpen op hun geestelijke weg, daar was het haar om te doen. Door iets van haar eigen ervaringen te vertellen moedigde zij hen aan om het pad van de Godsliefde te blijven volgen, ook in moeilijke tijden.

Minne

Haar belangrijkste woord is 'minne'. Dat betekent liefde, maar soms ook duidt zij er God zelf mee aan, of Christus; soms is het haar woord voor de relatie tussen God en mens, en af en toe is het zelfs haar woord voor geliefde vriendinnen.

In haar jonge jaren heeft zij de diepe vreugde van de ontmoeting met God ondervonden. Voor dit onvergetelijke gebeuren gebruikt zij het woord *ghebruken*, *genieten*. 'Ghebruken' is ook het woord voor het *genieten* van de intimiteit in de liefde. De zielervaart zij als 'dorevaert gods', het kanaal waardoor Gods liefde kan stromen. Maar na die vroege periode van zekerheid en geluk wordt haar weg juist getekend door de moeizame en duistere ervaring van afwezigheid van de hemelse Geliefde. *Ghebreken* noemt ze dat, *missen*.

Dat is de weg die alle mystici kennen: er is vreugde en overvloed, maar ook

droefheid, wanhoop, woestijn en nacht. Door de overvloed van het begin wil de door God geraakte mens helemaal voor God gaan leven, maar hij of zij ontdekt gaandeweg, dat die aanvankelijke vreugde niet is vast te houden of af te dwingen, en dat God vooral de grote Afwezige is geworden. Daarop volgt de lange weg van verlangen en taai volhouden. Degene die dit overkomt, leert op deze weg zich stap voor stap te voegen in Gods bedoeling. *Ghebruken* en *ghebreken*: ze horen beide bij de weg die God met de mens gaat, of die de mens met zijn God gaat.

Liederen

Studie van Hadewychs werk brengt aan het licht, dat haar gedichten waarschijnlijk liederen zijn! Hadewych componeerde niet zelf, ze schreef haar teksten op al bestaande melodieën (zgn. *contrafacten*). Dat konden kerkelijke gezangen zijn, maar ook wereldlijke liederen van Noord-Franse 'troubadours'. Haar gedichten/liederen werden in de begijnengemeenschappen dus gelezen, gezongen en misschien werd er zelfs op gedanst! Een melodie maakt het gemakkelijk om een tekst van buiten te leren. In die tijd was papier niet zomaar voorhanden, en boeken werden nog niet gedrukt. Hadewychs inzichten verspreidden zich op de klanken van een lied!

Geraakt

Natuurlijk is Hadewychs werk voor de moderne lezer niet gemakkelijk te lezen, maar met wat informatie, een goede vertaling en de muziek erbij worden de gedichten iets bijzonders. Het mooie van mystieke literatuur is dat ze tijdloos is. Of je nu iets leest uit de eerste eeuw, de vijfde, de elfde, de zestiende of de twintigste eeuw –

overal herken je als een rode draad dezelfde inspiratie: dat een mensenziel geraakt kan worden door de overweldigende liefde van God. Of, met onze blik gericht op Kerstmis: dat God in elke mensenziel geboren kan worden. Nu nog net zo goed als toen.

Marika Meijer



Verder lezen en luisteren?

Jozef van Mierlo,
Hadewijch, Brieven. Leuven 1947

Paul Mommaers,
Hadewych, schrijfster, begijn, mystica.
Averbode/Kampen 1989

Veerle Fraters, Frank Willaert
en Louis Peter Grijp,
Hadewijch – Liederen
Groningen 2009
Met vier CD's met gesproken
en gezongen gedichten

Herman Vekeman,
Hadewijch, Het boek der liederen.
Damon 2005

Het Ruusbroecgenootschap in
Antwerpen heeft deze muziek op
haar website gezet, voor iedereen te
beluisteren.
<https://www.uantwerpen.be/en/rg/ruusbroec-institute/library/online-sources/hadewijch-songs/>

Middeleeuws Nederlands (± 1230)

Groter goede, vore den tide

*Dien minne eerst veet, dien luuctse de oghen
met ghenoechten: soe dunct hem tsine al best
Soe en waent hi niet dan joye doghen
Dus trekt sijt al met haerre lest.*

...

*Ik roepe, ic claghe:
de minne hevet die daghe
ende ic de nachte ende orewoet.*

Moderne vertaling

Lied 19: Grote gunsten, vóór hun tijd

*Als minne iemand voor het eerst vangt, dan sluit ze diens ogen
met geneugten: hij meent dan heel goed af te zijn
en denkt niets dan vreugde te moeten doorstaan.
Zo verlokt zij iedereen met haar list*

...

*Ik roep, ik klaag:
de minne bezit de dagen
en ik de nachten in razende hartstocht.*



PROFIEL

INSPIRATIEBRONNEN VAN DIRK TEN DAM



Eerste stappen in Rome (rond 1900)

Vroeg verlangen: Geloof beter afstemmen op moderne denken

Ontmoeting

17 september 1899 betekent een keerpunt in het leven van Angelo Roncalli ook al weet niemand dat dan nog. Hij legt vijf kilometer te voet af naar het bergdorpje Ghiaie di Bonate Sopra, vlakbij Bergamo, voor een feest ter ere van Onze-Lieve-Vrouw van Smarten. Daar ontmoet hij monseigneur Giacomo Radini-Tedeschi, een kanunnik van de Sint Pieter in Rome. Deze is de stuwende kracht achter de *Opera dei Congressi*, de overkoepelende beweging voor de katholieke sociale actie en organisator van grootscheepse pelgrimages voor het Heilig Jaar 1900, dat voor de deur staat. Mocht Angelo naar Rome kunnen komen, dan kan hij zich aansluiten bij Radini's studie- en actiegroep. Angelo heeft zijn eerste contact gelegd met een invloedrijk lid van de Romeinse curie.

Verwijt

In de zomer van 1900 is Angelo wederom thuis. Zijn moeder is in haar wiek geschoten door iets dat haar zoon heeft gezegd. Ze verwijt hem dat hij altijd onbeleefd en onvriendelijk is tegen haar. De jongeman voelt zich diep gegriefd, omdat het volgens hem niet waar is. Hij schrijft: 'Om na zo-

veel tedere liefde van moeder te horen dat ik niet van haar houd, en nog andere dingen die ik mij niet langer durf te herinneren, oh, dat was te veel voor het hart van een zoon, en zeker van een zoon die de allerdiepste, ongekunstelde liefde koestert.' Door diep gekwetst te zijn bewees hij geen emotionele robot te zijn. Wel zou hij vanaf dat moment minder afhankelijk zijn van zijn moeder.

Naar Rome

Om hem op te monteren mag hij van 12 tot 19 september 1900 naar Rome voor de pelgrimage in het Heilig Jaar. Als hij weer thuis komt, wacht hem een goed bericht. Mgr. Radini-Tedeschi die ook bisschop van Bergamo is, nodigt hem uit om examen te doen voor een studiebeurs in Rome.

Angelo slaagt en wordt geselecteerd. Na de veilige haven van Bergamo hoopt hij in Rome 'de prikkel van



mgr. Giacomo Radini-Tedeschi
(bisschop van Bergamo)

Johannes XXIII (Angelo Roncalli) — de paus die het Tweede Vaticaanse Concilie bijeen riep — dat moet toch een bijzonder mens zijn geweest. Wie was hij?



In het zomernummer van ons Groene Blad nam ik u mee naar zijn hele jonge jaren. We leren hem kennen als iemand die zich heel strak aan leefregels houdt, heel trouw is aan zijn familie, *per se* priester wil worden. Al heel vroeg komt hij in aanraking met de *sociale actie* vanuit de kerk. Die ervaring legt de basis voor wat hij later zal zien als de essentie van zijn pauschap: *dienen*.

In dit nummer vervolg ik zijn verhaal.
A.v.N.

academische onderzoek' te vinden om zijn theologische kennis te verdiepen. Over persoonlijker gevoelens op dat moment laat hij zich niet uit. Op onverklaarbare wijze droogt zijn seminariedagboek op dit punt op.

Op 4 januari 1901 start Angelo zijn opleiding in Rome. De studie bevalt hem goed en het gaat qua resultaten ook goed. Als arm student loopt hij rond in kleding die hij gekregen heeft. Menigmaal moet hij met schaamrood op kaken geld lenen voor basale zaken. Zijn ouders kunnen hem financieel absoluut niet ondersteunen. In november van datzelfde jaar krijgt hij een oproep voor militaire dienst. Het bisdom Bergamo probeert die verplichting af te kopen, maar de autoriteiten wijzen dat af. Wel wordt zijn diensttijd bekort tot 12 maanden.

Paus Leo XIII laat zich als een vorst ronddragen door de Sint Pieter op de draagstoel met achter hem twee grote waiers van witte struisvogelveren





Roncalli noemt die periode zijn 'jaar van Babylonische ballingschap' of 'jaar van conflicten.' Hij wordt gestationeerd in Bergamo, met als voordeel dat hij in de weekenden en met Kerst naar huis kan.

In het leger komt hij in aanraking met drank, vrouwen en seksualiteit. Hij vindt het vreselijk en hij wordt gesterkt in zijn keuze om priester te worden. In het leger zelf functioneert hij goed. Hij zwaait af als sergeant. Na zijn diensttijd gaat hij in retraite. Daar ontwikkelt hij voor zichzelf het motto *God is alles, ik ben niets*.

De confrontatie in dat dienstplichtjaar met de veel rauwere realiteit dan hij gewend was in zijn beschermde en geïsoleerde katholieke wereldje, heeft een positieve kant. Zijn wens om weer te kunnen studeren, komt voort uit zijn verlangen om het geloof beter af te stemmen op de 'moderne manier van denken.'

Hand van God

In april 1903 bezoeken twee protestantse vorsten, koning Edward VII van Groot-Brittannië en keizer Wilhelm van Duitsland, paus Leo XIII. Angelo ziet er de hand van God in.

Ná de breuk tussen Rome en de Reformatie en al die eeuwen van verwijdering tussen katholieken en protestanten is hier een eerste teken van toenadering. De hoge gasten hebben ongetwijfeld (ook) heel andere, machtspolitieke motieven voor hun komst naar Italië, maar Angelo bespeurt dat er méér is. In zijn dagboek verwoordt hij het als volgt: 'God bezit de sleutel tot de harten van de mensen en, dwars door het web van menselijke politiek heen, vindt Hij een manier om de glorie van Zijn naam en die van de katholieke kerk te verkondigen' (*Dagboek*, blz. 130).

Onderscheid

Zo'n interpretatie van Roncalli valt natuurlijk moeilijk te bewijzen. Hij gaat ervan uit dat je een onderscheid kunt maken tussen het 'platform van de geschiedenis' waarin grote mannen het woord voeren en hun motieven uiteenzetten, en de 'achtergrond' waarop je de schaduw van Gods hand ziet.

Roncalli's pontificaat kunnen we alleen begrijpen in het licht van dit onderscheid tussen het ogenschijnlijke (nl. het zichtbare platform) en het – voor hem – daadwerkelijke historische tijdsgewricht (het echte, maar onzichtbare wat op de achtergrond gebeurt).

Anita van Nimwegen

KADER

Van over de bergen



De katholieke kerk had in de 18^e eeuw (Verlichting) en begin 19^e eeuw ernstig aan macht en invloed ingeboet.

Na de nederlaag van Napoleon in 1815 kon ze gaan denken om het verloren terrein terug te winnen. Dat kreeg gestalte in het zgn. katholieke *Reveil* (*Herleving*).

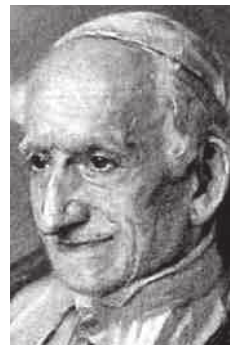
Kern daarvan is het herstel van het centrale gezag. In heel Europa werd voor katholieken het motto: luisteren en gehoorzamen naar wat 'van *over de bergen*' (het zgn. *ultramontanisme*) kwam, nl. uit Rome, van de paus.

Een strak geleide en controlerende organisatie die een tegenwicht moest bieden aan het modernisme: tegen de scheiding van kerk en staat, tegen liberalisme en socialisme, tegen de democratie. Op alle terreinen van het leven wilde de kerk met eigen instellingen actief zijn, overal onder aansturing of toezicht van priesters. Bisschoppen waren niet langer auto-

noom, maar kregen op hun beurt instructies uit het Vaticaan.

Binnen dat grote kader paste ook het initiatief van paus Leo XIII. In zijn encyclicum *Rerum Novarum* (1891) (*Over Nieuwe Dingen*) formuleerde hij de uitgangspunten van een katholieke sociale leer voor de moderne tijd.

Een belangrijk kenmerk is dat hij zich afzet tegen alle andere levensbeschouwelijke en politieke stromingen die betrokken zijn bij de arbeidsverhoudingen: kapitalisme, liberalisme, socialisme en communisme. In feite greep hij terug naar het middeleeuwse standenmodel, waarin de verschillende groepen niet elkaars tegenstanders



Paus Leo XIII (1903†)

Paus Leo XIII zegte de gelovigen binnen de Sint Pieter.

Sinds 1870 behoorde de Kerkelijke Staat inclusief Rome tot het koninkrijk Italië. De paus weigerde elke vorm van erkenning van de nieuwe situatie. Uit protest zag hij ook af van manifestaties buiten op het plein voor de St Pieter.

Pas in 1929 ontstond, door een verdrag tussen Pius XI en Mussolini, Vaticaanstad.

waren, maar zich met elkaar verzoenden en samenwerkten.

De *Opera dei Congressi* (opgericht in 1874) hadden overal op plaatselijk parochieel niveau eigen comités. Zij namen vele goede sociale initiatieven: coöperaties, kredietbanken, onderlinge verzekeringen, plaatselijke kranten e.d.

Toen lokale leiders (jonge priesters) van de *Opera dei Congressi* voorstander bleken van rechtstreekse deelname van mensen in hun eigen bestuur (echte democratie) stuitte dat op een terechtwijzing van Leo XIII: het moest gaan om een christelijke inzet ten behoeve van het welzijn van de bevolking.

In 1905 ontbond paus Pius X de organisatie.

Staf Hellemans, *Strijd om de moderniteit*. Uitg. Katholieke Documentatie nr. 10, Leuven 1990, pp. 63-77



Black rider in een oud verhaal

De eigen stem van de schilder

[Brussel, december 1567] Een paar jaar geleden was het zo'n winter. De wereld werd wit en na nachten van zeer strenge vorst blonken lange ijspegels aan de rand van daken.

Hier had het kunnen gebeuren, denkt Pieter Brueghel, hier in zijn eigen tijd, in dit dorp – zomaar een gewoon dorp, dat hij zelf schept uit het beeld van de vele Brabantse dorpen die hij kent. Het zal alles dragen wat hij wil vertellen, er gebeurt zoveel en tegelijkertijd. Voor ons als toeschouwers zit er niets anders op dan die scènes in ons op te nemen. Wat zien we? Wat betekent het? Dán ontstaat een beeld.

Het onderwerp staat te boek als een *kindermoord*. Zoals we ook zeggen: een stilleven, een zeegezicht, een bijbelse historie, een kruisiging. De typering van een soort, het is onvermijdelijk, nuttig, maar het schiet ook tekort. O ja, er zijn schilderijen genoeg die vooral 'soort' zijn, onmiddellijk herkenbaar en vertrouwd, en zich probleemloos voegen in de traditie of – bij religieuze zaken – naar de leer. Die laatste moeten voor ons vooral bevestigen dat het allemaal zo gegaan is, letterlijke geschiedenis. Maar Bruegels paneel taalt daar niet naar, de schilder maakt om heel iets anders.

Feest?

Kindermoord? In de christelijke wereld heeft het verhaal al sinds het jaar 505 een plaats in de kersttijd en

zelfs een eigen dag: 28 december, *Onnozele Kinderen*. Maar het blijft een gruwelijk verhaal. Koning Herodes ziet zijn macht bedreigd als hij hoort dat in zijn rijk een nieuwe koning geboren is. Hij besluit tot een drastische preventieve actie: alle pasgeboren jongetjes in Bethlehem, de stad van David, moeten dood. Zijn opzet mislukt, omdat Jozef – in een droom gewaarschuwd – met vrouw en kind naar Egypte vlucht.

Onnozel

De katholieke kerk beschouwt de duizenden slachtoffertjes – samen met twee heiligen op 26 en 27 december – als de eerste martelaren van het geloof. De baby's hadden bovendien te kort geleefd om te kunnen zondigen, ze waren dus onschuldig ('onnozel' was toen het woord). Om die reden spreekt de kerk opgetogen van 'het Feest van de Onnozele Kinderen'. Ik heb daar moeite mee.

We schrikken van al het geweld dat Brueghel in beeld brengt, maar helemaal onaangekondigd is het niet voor hem. Aan de *Kindermoord in Bethle-*

hem werkt hij verspreid over drie jaar (1565-67) vóór het zijn uiteindelijke vorm en inhoud krijgt. We maken dat op uit zijn handtekening en datering op de schildering zelf. Vlak daarvoor vervaardigde hij o.m. een zgn. *adoratie*, een *Aanbidding door de Drie Koningen* (1564). En ook dat is géén doorsnee uitbeelding.

Beide panelen (olieverf op hout) zijn tekenend voor hoe Brueghel schildert. Hij probeert een oud (bijbels) verhaal uit te beelden, maar in onze eigen tijd en in ons leven gebeuren soms zulke indringende dingen, dat ze hun plaats opeisen *binnen* dat oude verhaal.

Brueghels grote schilderijen ontstaan binnen het tijdsbestek van slechts enkele jaren, nl. tijdens het voorspel van de Tachtigjarige Oorlog. Al vóór de eerste openlijke gevechten tussen Spaanse en 'Nederlandse' troepen (1568) verandert in Vlaanderen en Brabant het uitzicht van de bevolking totaal. In het begin koesteren de mensen nog een stille hoop op verandering ten goede, op matiging van de vervolgingen, op tolerantie. Maar de spanning van wat 'ons' te wachten staat, is al tastbaar. En Brueghel maakt die zichtbaar: in zijn adoratie proef je een onbestemd gevoel dat zich van de bevolking meester maakt, zoals we dat nu ook in onze eigen tijd ook regelmatig bij onszelf beluisteren: *Waar loopt dit alles op uit? Komt er dan toch weer oorlog?* Enerzijds zien we wat we verwachten: de 'heilige familie' in de stal met voor hen de drie koningen, elk met zijn eigen kostbare geschenk. Maar ze worden omringd door een ongewoon publiek. Géén herders uit het veld; naast Jozef staat zwijgend een lans-





Leuvense Poort, Brussel



Alva

valler. Een vrouw met wit voorschoot (7) trekt de haren uit haar hoofd... Te midden van de zwi-gend toekijkende ruiters zit op een wit paard, en gehuld in een zwarte mantel, een oude man met een lan-ge tweepuntige witte baard: Alva. (8)

knecht (piekenier) en opzij van de stal zien we een heel bos hellebaar-den (lansen met een hakbijl eraan) boven de mensen uitsteken. Maar dit lijkt een stelletje ongeregeld, daar gaat bepaald geen dreiging van uit.

Omslag

Tolerantie? Erkenning van het eigen geweten inzake godsdienst? Vanuit Spanje komen alleen loze beloftes en niet-gemeende toezeggingen. Intus-sen heeft koning Filips II in het diep-ste geheim al besloten tot keihard optreden en bouwt Alva aan een goed getraind en toegerust invasiele-ger.

Met eigen ogen ziet Bruegel op 22 augustus 1567 hoe Brussel voor eeu-ven haar vrijheid verliest. Door de Leuvense Poort rijdt de IJzeren Her-tog aan het hoofd van zijn troepen de stad binnen. Ongewenst, zonder toe-stemming. Hij komt niet om te pra-ten of te vragen, hij is gemachtigd te straffen en te bevelen. Koning en kerk moeten weer gehoorzaamd worden.

Het schilderij. Eén scène kies ik uit. In het midden, vlak voor de paarden, liggen of zitten – de meesten stevig ingebakerd – acht baby’s op de sneeuw (1); een zestal soldaten steekt op hen in met lansen en een zwaard. De helft gehuld in vol harnas, ze horen vast bij de ruitery. De anderen zijn voetvolk, de half gestreepte pofbroek (2) van zwaardmansen doet hem kennen als een huurling in het Spaanse leger van Vlaanderen. Links drie moe-ders. Eén slaat haar handen voor haar ogen (3), ze kan het niet aan-zien, de tweede heft haar handen in wanhoop ten hemel.(4) De derde moeder zit op de grond (5), haar dode kind op schoot. Ze veegt haar tranen af. Rechts achter de streep-broek probeert een zwartgeklede vrouw (6) haar boreling nog weg te rukken van de dolk van een aan-

Aanklacht

Een regelrechte aanklacht van Brueghel tegen wat op hetzelfde mo-ment zijn landgenoten overkomt, ge-waagd en tóch veilig, immers ver-stopt in een religieuze voorstelling. Hetzelfde doet hij in dit jaar met nóg een schilderij: *De bekering van Sau-lus* (1567). Over een jonge, fanatieke farizeeër die – op weg naar Damas-cus – door een fel licht uit de hemel van zijn paard valt. Van bestrijder van eerste christenen verandert hij in een energiek volgeling. We zien in-derdaad – vrijwel totaal onopge-merkt tussen alle drukte op deze bergweg – een man op de grond lig-gen. Het gebeurt in een eindeloos lange legerstoet. Heel Europa wist op dat moment hoe Alva met zijn 20.000 manschappen vanuit Noord-Italië langs de Zwitsers-Franse grens naar het noorden marcheerde, omdat hij in beide landen niet welkom was. Ook hier – en nu zelfs op de voor-grond – dezelfde *black rider on a white horse*, op de rug gezien, de man die meedogenloos mensen zal laten opknopen, onthoofden, ver-drinken of wurgen.

Brueghels schilderij wordt zelf — onbedoeld — onderdeel van het ver-haal dat verder gaat. Zijn werk vindt niet alleen kopers in kringen van ge-leerde humanisten in Antwerpen,

maar ook bij autoriteiten die heel an-dere belangen dienen dan van de La-ge Landen.

Op welk moment het precies ge-beurt, is onbekend. Was het een Oostenrijkse aartshertog of keizer Rudolf II in Praag? Feit: Brueghels voorstelling wordt – in vorstelijke opdracht – grondig overgeschilderd. Alle jongetjes verdwijnen, ze maken plaats voor een big, een zwaan, een kalfje of een bundel van wat dan ook maar. De agressie van de soldaten lijkt meteen volslagen absurd, de heftige emoties van de vrouwen compleet misplaatst. De heraut moet het in ‘t vervolg doen zonder fraaie dubbelkoppige adelaar (nl. het Habs-burgse wapen) op zijn wambuis. Ten slotte is het gezicht van de zwarte ruiters wazig gemaakt. Zijn baard zit nu weggestopt in de harnashelm

Maar goed dat de familie Brueghel — behalve vader Pieter ook zijn zoon Pieter de Jonge — al vroeg een aantal kopieën had gemaakt. Zo we-ten we wat er op het origineel (nu in Windsor Castle bij Londen) stond. Bij de laatste grondige schoonmaak-beurt is besloten de grootschalige veranderingen te accepteren, als een voorbeeld van hoe machthebbers een stuk geschiedenis kunnen proberen weg te poetsen.

Uitgenodigd?

Is er een trouwens een àndere invul-ling mogelijk voor 28 december? Ongetwijfeld. We zouden ons uitge-nodigd mogen voelen door Brueghel zelf: – wanneer onze werkelijkheid zo schrijnend is, dan mag je zo’n oud verhaal een nieuwe actuele zin geven.

Ik denk bijv. aan de kinderen in het tot gruis kapot geschoten Homs en aan de Yezidi-kinderen in de door IS omsingelde *Sinjar Mountains* (Noord-Irak). Aan alle kinderen in levensgevaar, ook de slachtoffers van uitbuiting of misbruik.

Save the Children. Zo’n dag be-staat al: 20 november. Is dat ook goed?

Martin Nieboer



Zeer goede scan via link:



<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/asset/de-kindermoord-te-bethlehem/0AHNsXL1VvM93g>



Vrouw & Vernieuwing



De hele familie Martin bijeen gezet in een collage uit verschillende jaren. Op de voorgrond uit een oudere foto beide ouders: moeder Zelie (1877†)(links) en vader Louis (midden). Daarachter hun kinderen (v.l.n.r.): Céline, Thérèse, Leonie, Pauline en (zittend rechts van vader) Marie. Op de achtergrond het stadje Alençon.

Theresia van Lisieux — de kleine heilige van de kleine weg

‘Kijk goed naar wat waar en niet waar is!’

Theresia van Lisieux werd op 2 januari 1873 als Marie-Françoise Thérèse Martin in het stadje Alençon in Normandië geboren. Moeder heeft als kantwerkster een eigen bedrijf en va-



der is in Alençon werkzaam als horlogemaker en juwelier. Als Thérèse vier jaar oud is, sterft haar moeder aan borstkanker. Vader is in goede doen en kan zich veroorloven om te stoppen met werken om zich volledig aan de opvoeding van zijn kinderen te wijden. Op suggestie van zijn broer, die in het nabij gelegen Lisieux een apotheek bezat, verhuisde hij met zijn vijf dochters, Marie, Pauline, Céline, Leonie en Thérèse naar Lisieux en betreft daar een gerieflijk huis, *Les Buissonnets* genaamd. Thérèse kiest haar zuster Pauline uit als haar tweede moeder en beleeft met haar vader en zusters een aantal gelukkige jaren vol aandacht en genegenheid.

Tijdsbeeld

De tweede helft van de 19^e eeuw kenmerkt zich in Frankrijk door een strikte scheiding van kerk en staat. Dat betekende dat religieuze symbolen en activiteiten uit de openbare ruimte geweerd werden. De katholieke kerk keerde zich onder paus Leo XIII tegen de moderniteit en richtte zich sterk op de eigen identiteit. Louis

Martin was een gelovig man wiens leven zich strikt afspeelde binnen de katholieke wereld, een leven binnen de eigen zuil. Thérèse en haar zusters krijgen dan ook een zeer godsdienstige opvoeding. De mis werd dagelijks bijgewoond, men volgde het liturgisch jaar en hield de werken van barmhartigheid in ere. Vader schonk de parochiekerk, de St. Pierre, een altaar. Louis Martins vijf dochters zouden allen kiezen voor een leven als religieuze.

Niets verteld

Thérèse was eigenzinnig, nieuwsgierig en zocht graag de grenzen op van wat mogelijk was. Toch kwamen er schaduwen in het geborgen leven dat Thérèse in het gezin Martin kende. Zij was bijna tien jaar oud toen haar zus Pauline bij de Karmel te Lisieux intrad.

Zij verloor voor de tweede keer haar moeder. Wat het heel zwaar maakte is, dat haar vooraf niets was verteld. Zij hoorde bij toeval over Paulines intrade.

(Vervolg op pagina 21)



In 1886 gaat ook haar zus Marie die na Pauline voor Thérèse zorgde, naar hetzelfde klooster. Leonie koos een andere weg: zij trad in bij de orde van Maria Visitatie te Caen. Nu was alleen Céline nog thuis. Bij Thérèse groeide het verlangen om ook Karmelietes te worden.

Aan haar religieuze motieven om in te treden hoef je niet te twijfelen. Maar als zij tot de Karmel toegelaten werd, zou ze daar haar tweede moeder Pauline aantreffen en Marie, die zich ook om haar bekommerd had.

Rome

Louis Martin maakt met Céline en Thérèse een reis naar Rome. Ze worden voor een audiëntie bij paus Leo XIII toegelaten. Dan speelt de eigenzinnigheid van Thérèse even de boventoon. Aangespoord door Céline verbreekt zij het protocol, rent naar de paus, klemt zich aan zijn benen vast en vraagt hem of zij in de Karmel mag intreden. De paus zegt slechts: 'Zo God het wil.' Ze is wel wat teleurgesteld dat hij haar niet direct toestemming geeft. Maar die komt wel. Op 1 januari 1888 krijgt ze toestemming om in de Karmel in te treden. Ze is dan 15 jaar oud.



Zus Céline ook bij paus Leo XIII (1903)

Creatief

In het klooster ontwikkelt zij zich als een bijzondere persoonlijkheid. Ze schrijft gedichten, schildert, schrijft toneelstukken die zij in het klooster ook voor haar zusters opvoert en wordt op jonge leeftijd novicemeesteres. Dat wil zeggen, wèl die taak, de titel wil zij niet. Thérèse neemt de



Vlak voor haar intrede

kloosternaam Theresia van het Kind Jezus en het heilig Aanschijn aan. Ze wil klein blijven, daar heeft zij een goede reden voor.

Toen zij eens met haar vader in Parijs was zag ze een lift, waarmee mensen naar hun bestemming werden getild, in haar tijd een nieuwe vinding. Dat past zij in haar creatieve geest toe op haar geloofsleven. In haar tijd zijn velen ervan overtuigd dat zij na hun dood een tijd als loutering in het vagevuur moeten verblijven. Dit jaagt mensen, ook religieuzen van de Karmel, angst aan. Thérèse nu denkt: als je klein blijft, kun je je in de armen van Jezus werpen, die jou dan als een lift naar God de Vader zullen tillen. Niks vagevuur, er is een kleine, snelle weg naar God die via de armen van Jezus loopt. Deze gedachte, de Kleine Weg van Theresia, bevrijdt veel mensen van hun angst voor wat er na hun dood met hen gebeurt.

'Kijk goed!'

Theresia kent meningen en denkbeelden die in onze postmoderne tijd niet zouden misstaan. Ze wil priester worden. Ze begrijpt niet goed waarom je een man moet zijn om de communie uit te kunnen reiken, ze kan het zelf toch ook? Ze dwingt zichzelf om contact te zoeken met mensen die ze niet mag of die gewoonten hebben die haar afstoten. Zo gaat ze naast een zuster zitten die allerlei onaangename geluiden produceert. Theresia beeldt zich in dat het muziek is die ze hoort. En ze krijgt op deze wijze contact met zusters die ze aanvankelijk in haar hart afwijst. Het meest postmoderne was misschien wel haar waarheidsbegrip. In haar tijd is een intense Maria-verering op gang gekomen. Er worden veel verhalen over Maria verteld, ware en verzonnen. Theresia ergert zich daaraan: 'Kijk goed wat waar is, zeg ze. Wat weten we van Maria? Weinig, maar er wordt zoveel over haar verteld, kijk goed naar wat waar en niet waar is.'

In 1896 beseft Theresia dat zij tuberculose heeft, destijds ongeneeslijk. Ze valt in een zwart gat en doorleeft een diepe geloofstwijfel. Ze weet nu wat het is om niet te weten. Je zult moeten leven met het besef dat je klein bent, dat je niet weet en dat er niets anders overblijft dan je over te geven aan Gods liefde, dan je toe te vertrouwen aan de armen van Jezus.

Het jaar erna brengen haar zusters haar doodziek naar de ziekenzaal van de Karmel en komt er een einde aan een klein, maar heel bijzonder leven. Theresia van Lisieux, een kleine heilige die zo goed past in onze postmoderne tijd.

Frans de Smit





DIE MALLE KERK

Humor in de kerk

Kent u ook leuke anekdotes of roomse grapjes, stuur ze op.
Ineke Siersema
(inekesiersema@gmail.com)

Vis

Feiwel is overgegaan naar de katholieke kerk.

Op een vrijdagmiddag zit hij in een restaurant vlees te eten, als de pastoor langs het raam loopt en hem ziet. De geestelijke gaat naar binnen en zegt verontwaardigd:

‘Hoe wáág jij het op vrijdagmiddag vlees te eten?!’

‘Dat is geen vlees, maar vis,’ verzekert de bekeerling hem gedecideerd.

‘Wat probeer je me wijs te maken? Ik zie met m'n eigen ogen dat het vlees

is!’ werpt de pastoor tegen.

‘En tóch is het vis,’ houdt Feiwel vol. ‘Ik heb precies gedaan als ú, meneer pastoor. U hebt drie keer tegen mij gezegd: ‘Je wàs een jood en nú ben je katholiek.’ En ik heb drie keer tegen dit gerecht gezegd: ‘Je wàs vlees, nú ben je vis.’

‘Maar kijk nu toch eens goed,’ protesteert de pastoor, ‘is dat soms vis?!’

‘En u,’ pareert Feiwel, ‘kijkt ú nu eens goed naar míj. Ben ik soms katholiek?...’

Uit: Piet van 't Riet, *Joodse humor* (2014)

Stalletje

Een Arabier trekt door de Sahara,

sterft bijna van de dorst en ziet gelukkig in de verte iets vaags.

Hij hoopt op redding en strompelt verder; eindelijk ontwaart hij een bouwseltje. Het is Sam met zijn stalletje met stropdassen.

Zegt de Arabier: ‘Ik heb verschrikkelijke dorst; heb je wat te drinken voor me?’

Sam antwoordt: ‘Sorry, ik heb geen water, maar hier heb ik een mooie das voor niet duur, die goed past bij je *burnoes*.’

De Arabier: ‘Ik heb geen das nodig; ik wil drinken.’ Sam: ‘Ook goed, dan koop je geen das. Maar om je van dienst te zijn, vertel ik je gratis dat voorbij die heuvel op ongeveer 5 km van hier, een goed restaurant is; daar kun je zoveel drinken als je wilt.’ De Arabier bedankt Sam, strompelt verder en verdwijnt uit het zicht.

Drie uur later komt hij terug, op handen en voeten, bij het stalletje van Sam.

Sam: ‘Kon je het niet vinden?’

Arabier: ‘Jawel, maar zonder stropdas mocht je er niet in.’

Kerst

Na de kerstvakantie informeerde een juf bij de leerlingen in haar klas hoe ze Kerst gevierd hadden.

Toen ze bij Sam kwam – zijn vader had een speelgoedwinkel in de binnenstad – zei ze:

‘Sammy, omdat jij joods bent, denk ik dat jullie thuis geen Kerst vieren.’

Het joch glunderde: ‘Nou en of! We haakten onze handen in elkaar en maakten een rondedans rond de kassa, terwijl we uit volle borst zongen: *Wat een vriend voor ons is Jezus!*’

Hemel

Een dominee komt aan de hemelpoort en krijgt van Petrus direct een Volkswagen.

‘Omdat je zo vroom en trouw bent geweest.’

— Maar na enige tijd ontmoet de eerwaarde een pastoor. Die rijdt in een glinsterende verchromde Ford. ‘Hoe kan dat?’ wil de dominee van Petrus weten, ‘is hij soms meer waard dan ik?’

‘Nou nee,’ antwoordt Petrus, ‘maar het celibaat jè?! Dat is toch een groot offer dat we extra moeten belonen!’

Een half uur later in de eeuwigheid komt de dominee een rabbijn tegen. Die rijdt in een Rolls-Royce!

‘Nou ja zeg, die man heeft helemaal geen celibaat of wat dan ook gehad. Hier wil ik een verklaring voor! Waarom rijdt hij...?’

Maar Petrus legt zijn vinger op z'n mond. ‘Ssst!’ sist hij. ‘Hij is familie van de baas!’

Euro

Kleine Sally komt hijgend de kamer binnen.

‘Pappa, op straat loopt een arme man te roepen. Ik wil graag een *mitswe** doen door die man te helpen. Mag ik hem een euro geven?’

Zegt zijn vader:

‘Natuurlijk mag jij dat, lieve jongen. Hier is een euro, ga er maar gauw op af.’

Na zo'n 20 minuten komt Sally terug. Zegt zijn vader: ‘Ik ben trots op jou, Sal. Je hebt een goed hartje. Je zult, met Gods hulp, een uitstekende joodse man worden. Maar wat riep die man precies?’

Sally is zich van geen kwaad bewust.

‘Hij riep: Heerlijke ijsjes, één euro per stuk!’

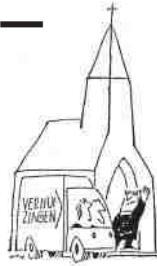
* *mitswe* = goede daad





KORT

**VERHUIZEN? —
LAAT JE
KENNEN!**



Gemeentes in Nederland lichten de parochies niet meer in bij verhuizing.

Geef daarom zelf uw verhuizing door aan de parochiële ledenadministratie. U kunt dat doen op de volgende manieren.

Stuur een e-mailtje naar onze ledenadministratie:

walfriedledenadm@gmail.com of stuur een briefje of verhuiskaart aan: **Parochie Ledenadministratie: Fruitstraat 17, 9741AL Groningen**

Dank voor uw medewerking!

Stilte-uur Mariahoekje

Binnen onze parochie zijn mensen die in de kerk een devotieplek missen.

Een plaats waar je in alle rust bij Maria een kaarsje kunt ontsteken, bidden of in stilte mediteren.

Elke donderdagmorgen van 10—12 uur is de kerkzaal daartoe geopend en ingericht. U bent welkom op dat stilte-uur.

Als u daar behoefte aan hebt, is er ook gelegenheid om met iemand te praten.



Frans de Smit

Kennismakings-exemplaar?



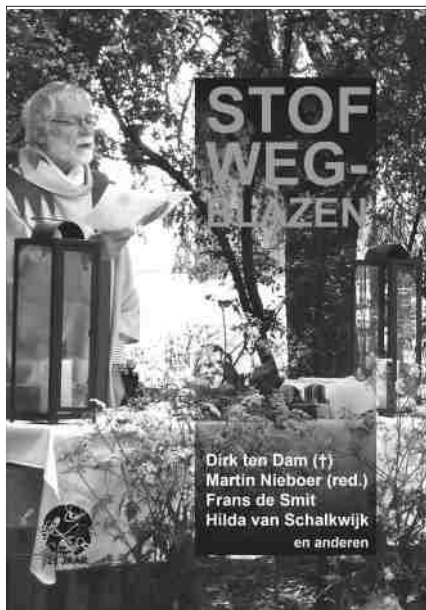
Kent u iemand die ook interesse in ons blad heeft?

Wij sturen graag een kennismakingsexemplaar. Geef naam en adres door aan Ineke Siersema inekesiersema@gmail.com of groeneblad@gmail.com

Bezorging

Vrijwilligers doen hun uiterste best om u allemaal op tijd het nieuwe nummer van Walfried te bezorgen. Mocht dat in uw geval niet gelukt zijn, neem dan contact op met

Ineke Siersema inekesiersema@gmail.com



Stof Wegblazen
-Teksten voor de toekomst

Herdenkings- en Jubileumbundel over de toekomst van de kerk— Groningen 2017

€ 10 (+ event. portokosten € 3.95)
Giro NL04 INGB 0001 2688 05 t.n.v. St. Vrienden v.d. Emmaus, Groningen o.v.v. Stof Wegblazen

Informatie / Bestellen Ineke Siersema
Sloep 122, 9732 CG Groningen
inekesiersema@gmail.com
tel. 050.541.1902



**BOEKENLEGGER
NOG STEEDS VERKRIJGBAAR**

Deze stijlvolle, kleine boekenlegger (degelijk geplastificeerd) is nog steeds verkrijgbaar voor €5 per stuk. Voorzijde uitgevoerd in kleur.

Met twee citaten van wijlen pastor Dirk ten Dam uit zijn columns in ons blad. Ter blijvende herinnering en inspiratie.

VOORPLAAT



De kindermoord te Bethlehem (detail) (oorspr. 1567) geschilderd door Pieter Brueghel de Oude kopie door zoon Pieter Brueghel II olieverf op hout (167 x 120,5 cm) nu in: Musea voor Schone Kunsten Brussel

Zie bespreking op pp. 18-19

Voor een goede kleurenscaan van Pieter Bruegel de Jongeres kopie, klik op onderstaande link:

<https://www.google.com/culturalinstitute/beta/asset/de-kindermoord-te-bethlehem/0AHNsXLIVvM93g>





Bevindingen

Dichters en denkers
zeggen mij:
het zuiverste, het warmste
van ieder mens
dat wat het meest
onvervreemdbaar
van jou is - jezelfste -
je allerjijste - ,
dat blijft bewaard
en komt ten goede
aan heel de aarde.
Iedere uiting van
menselijkheid zal ooit
worden gehoord,
iedere trilling van liefde
wordt opgevangen
en weerkaatst en plant
zich voort. Wat jij ooit,
in het verborgene,
hebt gedaan aan
de minste der levenden,
dat heb je gedaan aan
alle leven, aan dat langzaam -
volwassen en volwaardig
Wordende lichaam
van de mensheid, -
wij - allen.

Wat je voor bloemen
en planten gedaan hebt,
voor je vogeltjes, je katten,
voor je kinderen, voor
stervende mensen, en zelfs
je liefde voor stenen:
dat komt terecht,
dat blijft bewaard,
dat heb je uitgezaaid,
blindelings misschien,
in de ziel en
het geheugen
van de mensheid, -
wij-allen.

Huib Oosterhuis

Rosh Hashanah (Yoram Raanan)